

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Politický režim v Brazílii pod vedením prezidenta

Bolsonara

Bakalářská práce

Autor: Lucie Vančurová

Studijní program: B6701 Politologie

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Špičánová, PhD.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Lucie Vančurová

Studium: F17BP0112

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Politický režim v Brazílii pod vedením prezidenta Bolsonara**

Název bakalářské práce AJ: Political regime in Brazil under the rule of president Bolsonaro

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce bude zkoumat politický režim současného brazilského prezidenta Jaira Bolsonara na základě teorií hybridních režimů. V práci budou analyzovány charakteristické rysy Bolsonarovy politiky a stylu vládnutí. Cílem práce je zjistit, zda Brazílie pod vedením Bolsonara vykazuje prvky hybridního režimu. Brazílie se osvobodila od diktatury v roce 1985. Současný prezident Jair Bolsonaro je obdivovatelem a příznivcem bývalé vojenské diktatury. Kroky prezidenta Bolsonara se odchyľují od demokracie. Brazílie neměla moc času na proměnu z diktatury a nyní je situace v zemi velmi napjatá a hodnoty demokracie jsou ohroženy. Dochází k změnám v politice, objevuje se fenomén populismu a nepotismu, velkou roli hraje policie a násilí. Zároveň dochází k důležitým změnám v mezinárodních organizacích a zahraniční politice států vůči Brazílii. Je důležité sledovat, jak se situace v zemi vyvíjela a kam země směřuje pod vedením ostře pravicového vůdce. Z metodologického hlediska bude práce případovou studií.

Diamond, Larry. 2002. "Thinking About Hybrid Regimes." *Journal of Democracy* 13, č. 2.

Hloušek, Vít, Kopeček, Lubomír, Šedo, Jakub. 2011. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal.

Hunter, Wendy, Power, Timothy. 2019. "Bolsonaro and Brazil's Illiberal Backlash." *Journal of Democracy* 30, č. 1.

Klíma, Jan. 2011. *Dějiny Brazílie*. Praha: Lidové noviny.

Levitsky, Steven, Ziblatt, Daniel. 2018. *How democracies die*. New York: Crown.

Plattner, Marc. 2019. "Illiberal Democracy and the Struggle on the Right." *Journal of Democracy*. 5-19.

Garantující pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Špičánová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.8.2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 25.6. 2020

Podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí práce Mgr. et Mgr. Lence Špičanové, PhD. za odborné vedení, za připomínky a pomoc při psaní této práce.

Anotace

Vančurová, Lucie. 2020. Politický režim v Brazílii pod vedením prezidenta Bolsonaro. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. Bakalářská práce.

Práce se zabývá analýzou současného politického režimu v Brazílii. Režim je analyzován od nástupu nynějšího prezidenta Bolsonaro, který nastoupil do funkce 1. ledna 2019. Práce hodnotí Bolsonarův první rok a půl ve výkonu funkce prezidenta. Pro doplnění souvislostí je v práci stručně popsána zkušenost Brazílie s demokracií a popsána osobnost prezidenta Bolsonaro. Cílem práce je zjistit, jaké prvky hybridního režimu vykazuje Brazílie pod vedením prezidenta Bolsonaro.

V teoretické rovině je práce založena na konceptu od Levitského a Ziblatta. Z metodologického hlediska je práce případovou studií.

Klíčová slova: Bolsonaro, Brazílie, hybridní režim, brazilský politický režim

Annotation

Vančurová, Lucie. 2020. Political regime in Brazil under the rule of president Bolsonaro. Hradec Králové: Faculty of Philosophy, University of Hradec Králové, Bachelor Degree Thesis.

This work analyzes the current political regime in Brazil. The regime is analyzed since the inauguration of current president Bolsonaro, who took office on January 1st, 2019. The work evaluates Bolsonaro's first year and a half as president. To complete the context, the work briefly describes Brazil's experience with democracy. It describes the figure of president Bolsonaro as well. The aim is to describe the features of a hybrid regime on the case of Brazil under the leadership of president Bolsonaro. The theoretical work is based on a concept by Levitsky and Ziblatt. The bachelor thesis is a case study.

Keywords: Bolsonaro, Brazil, hybrid regime, the Brazilian political regime

Obsah

Úvod	8
1. Teorie hybridních režimů	11
1.1. Guillermo O'Donnell, Fareed Zakaria a Larry Diamond	14
1.2. Levitsky a Ziblatt – úpadek demokracie.....	16
2. Historicko-politické východisko pro analýzu současné situace v Brazílii	20
3. Bolsonarova cesta k moci.....	23
3.1. Vzestup a růst popularity Jaira Bolsonara	26
4. Analýza Bolsonarova hybridního režimu.....	29
4.1. Odmítání demokratických pravidel	29
4.2. Popírání legitimacy politických oponentů.....	34
4.3. Tolerance a podpora násilí.....	36
4.4. Připravenost omezit občanské svobody	39
Závěr.....	44
Seznam pramenů a literatury.....	46
Literatura.....	46
Internetové zdroje.....	48

Úvod

Práce se bude zabývat analýzou současného politického režimu v Brazílii. Režim bude analyzován od nástupu nynějšího prezidenta Bolsonara, který nastoupil do funkce 1. 1. 2019. Práce zhodnotí Bolsonarův první rok a půl ve výkonu funkce prezidenta. Bude pracováno s teorií hybridních režimů a budou aplikovány jednotlivé znaky hybridního režimu na případ Brazílie. Nedemokracie byly v 19. a po většinu 20. století převažující formou politických režimů ve světě. Jde o velmi rozmanitou množinu režimů (Hloušek, Kopeček 2011: 37). Režimy, které vykazují jak demokratické prvky, tak autoritářské, můžeme označit jako hybridní režimy. Ohledně klasifikace hybridních režimů se vede plno debat. Mezi hybridními režimy a demokracií na straně jedné a hybridními režimy a režimy autoritářskými na straně druhé bývá upozorňováno na přítomnost velmi nejasných hranic (Bílek 2015: 213). Mezi nejznámější autory zabývajícími se hybridními režimy jsou Guillermo O'Donnell, který svoji teorii aplikoval na Latinskou Ameriku (O'Donnell 1994). Dalším významným autorem je Fareed Zakaria a jeho koncept neliberální demokracie (Zakaria 1997). S teorií týkající se hybridních režimů přichází i Larry Diamond s jeho teorií pseudodemokracie (Diamond 2002). Autoři byli zvoleni pro podobnost svých teorií. Nesmíme zapomenout na to, že výše zmínění autoři přišli s koncepty v 90. letech minulého století. Od té doby si země jako například Brazílie zvykaly na nový demokratický režim. Do současnosti došlo k výměně mnoha vlád a hlav státu. Mezi hlavní nedemokratické systémy byly zařazeny autoritářské, totalitní, posttotalitní a sultanistické režimy (Linz, 2000). Linz se zabýval tím, proč a jak demokracie umírají. Mnoho z jeho závěrů lze najít v publikaci *The Breakdown of Democratic Regimes*, kterou vydal v roce 1978. V knize zdůrazňuje roli politiků a ukazuje, jak jejich chování dokáže buď podpořit demokracii, nebo ji ohrozit. Linz také navrhl test pro identifikaci politiků, kteří stojí proti demokracii. Autoři Levitsky a Ziblatt navázali na Linzovu práci a vymysleli soubor čtyř varovných znaků, podle kterých lze poznat vůdce s autoritářskými tendencemi (Levitsky a Ziblatt 2018: 21).

V práci bude aplikována právě tato nová teorie od Levitského a Ziblatta z jejich publikace „Jak umírá demokracie“ (Levitsky, Ziblatt 2018). Na brazilského prezidenta budou aplikovány čtyři klíčové indikátory autoritářského chování, které autoři v knize vymezili a dále podrobně rozvedli. Klíčovými indikátory jsou odmítnutí

demokratických pravidel hry, popření legitimacy politických oponentů, tolerance nebo podpora násilí a připravenost omezit občanské svobody odpůrců, včetně médií (Levitsky, Ziblatt 2018: 23-24). Podle těchto znaků bude situace v Brazílii hodnocena. Práce se bude zabývat otázkou: Jaké prvky hybridního režimu vykazuje Brazílie pod vedením prezidenta Bolsonara? Práce bude sledovat přeměnu režimu pod vedením pravicového prezidenta Bolsonara-transformaci režimu v největší zemi Latinské Ameriky. Brazílie se osvobodila od diktatury v roce 1985. Když Jair Bolsonaro kandidoval na úřad prezidenta, sliboval zakročit proti nekontrolovanému násilnému zločinu, snížit korupci a rozvíjet další regiony (Child 2019). Politici před dosažením moci ne vždy odhalí plný autoritářský potenciál. Někteří politici se na začátku kariéry drží demokratických norem, ale později tyto normy opustí (Levitsky a Ziblatt 2018: 21). Současný prezident Jair Bolsonaro je obdivovatelem a příznivcem bývalé vojenské diktatury. Jeho výroky oslavují diktaturu a podporují násilí (Pedroso de Campos 2019). Kroky prezidenta Bolsonara se odchyľují od demokracie. Brazílie neměla moc času na proměnu z diktatury a nyní je situace v zemi velmi napjatá a hodnoty demokracie jsou ohroženy. Dochází k změnám v politice, objevuje se fenomén populismu a nepotismu. Bolsonaro na důležité pozice obsazuje své spojence a rodinné příslušníky. Jako příklad lze uvést založení nové neofašistické strany Aliança pelo Brasil (Filho 2019) nebo jmenování syna do funkce amerického velvyslance (Almeida 2019). Velkou roli hraje policie a násilí, kdy dochází k změnám v legislativě, aby policie mohla volně zasahovat. Mrtví při policejním zásahu jsou podle prezidenta znakem dobře odvedené práce (Exame 2019a). Po zvolení Bolsonara se zvýšil počet vražd provedených policií. Obsadil jeho kabinet bývalými důstojníky, omezuje práva určitých skupin, snaží se změnit ústavu (Pennafort 2018) a chce odstranit liberální myšlenky ze škol (Kaiser 2019). Zároveň dochází k důležitým změnám v zahraniční politice Brazílie. Jako příklad lze uvést Pařížskou dohodu, kdy Brazílie povolila těžbu a zemědělství v chráněných oblastech, což je v rozporu s Ústavou. Prezident zastává anti-environmentální postoje (Mendonça 2019). Brazílie také změnila přístup v organizaci Mercosur, kdy vyhrožuje vyloučením Argentiny z organizace, pokud bude blokovat dohodu mezi Evropskou unií a Mercosurem (Mercopress 2019).

Práce je empiricko-analytickým výzkumem. Výzkum odpovídá případové studii hybridního režimu. Práce bude rozdělena na dvě části, a to na teoretickou a analytickou. V teoretické části bude rozebrán koncept hybridních režimů se zaměřením

na koncepci Levitského a Ziblatta. V další části bude práce analyzovat současný politický režim v Brazílii a podle výše rozvedené teorie od Levitského a Ziblatta se bude snažit nalézt prvky hybridního režimu. Jednotlivé znaky budou aplikovány na případ Brazílie od doby nástupu prezidenta Bolsonaro. Budou sledovány změny, které nastaly po nástupu prezidenta k moci. Výzkum bude sledovat, které všechny znaky autoritářství Bolsonaroův režim vykazuje.

Téma pro svou aktuálnost nebylo příliš zpracované. Autoři Wendy Hunter a Timothy Power (Hunter a Power 2019) se věnovali osobnosti Bolsonaro. Rozebírali příčiny jeho zvolení do funkce prezidenta. Reálný výkon funkce prezidenta a jeho kroky již ale nezkoumali. Výzkum bude proveden postupně podle jednotlivých znaků a bude vycházet z určitých prezidentských prohlášení, návrhů, ze změn v legislativě a z jednotlivých kroků prezidenta. Prohlášení, návrhy a změny budou vhodně vybírány dle používané teorie, jejich obsah se tedy bude týkat demokracie, politických oponentů, násilí, občanské svobody, médií a změn v politickém systému a legislativě. V práci budou využity články z odborných periodik, reporty mezinárodních organizací, zprávy z internetových médií, zprávy z brazilských ministerstev a z oficiálních brazilských institucí.

1. Teorie hybridních režimů

Jedním ze společných rysů v poslední dekádě minulého století se objevivší sumy nových termínů byla právě snaha jejich původců nejen pojmenovat aktuální proměny nedemokracií ve světě, ale především vystoupit, metodologicky i typologicky, z dosavadního badatelského formátu. Jinak řečeno, nepokoušet se o revizi, nýbrž vystavět novou definici, odrážející zrody a vzestupy dosud nevídaných, údajně zcela originálních typů nedemokratických režimů. Překvapivě četná antologie takto orientovaných pokusů (z nejvýznamnějších badatelů na tomto poli si zaslouží uvést např. L. Diamond, S. Levitsky, G. O'Donnell či F. Zakaria) představuje základ rozsáhlé a vlivné debaty o tzv. hybridních režimech. První pokusy zachytit existenci potencionálně nového, specifického typu nedemokratických režimů jsou datovány 80. léty 20. století. Do centra zájmu se tehdy začala dostávat rozrůstající se skupina demokratizujících se režimů, respektive režimů s tzv. nedokončenou tranzicí. Jednalo se tedy o režimy dostatečně nenaplňující kritéria demokracie, nicméně zároveň se vymykající dosavadním teoretickým náčrtům modelů nedemokratických (Holzer 2007: 42-43).

Hybridními režimy se zabývá mnoho autorů, ale tato práce je vzhledem ke svému rozsahu nemůže zahrnout. Před několika lety byla existence hybridních režimů považována za více než diskutabilní. Na konci 90. let byla debata stále ovlivňována lákadlem dramatického počtu přechodů režimu, které od poloviny 70. let hluboce označovaly poslední desetiletí dvacátého století. Jakmile tyto hybridní režimy upoutaly pozornost vědců, spustily živou debatu a vyvolaly okamžité šíření studií. Celkově výzkum sledoval tři hlavní směry: studium jejich původu; teoretizování jejich fungování; analýzu jejich schopnosti se stabilizovat a přežít. Tyto tři směry výzkumu se doplňují a společně tvoří důsledný a komplexní výzkumný program. Na nové nedemokratické režimy již nešla použít stará kategorie která se objevila během třetí vlny – režim není ani demokratický, ani autoritářský v klasickém smyslu obou termínů. Pojem hybridní režim získal zvýšenou pozornost a začal se hojně využívat. V současnosti jsou takzvané hybridní režimy jedním z nejvíce diskutovaných témat v oblast demokratizace (Cassani 2012: 1-3).

Třetí vlna demokratizace pocházela z Portugalska a Španělska. Objevila se v 70. letech minulého století a v 80. a 90. letech minulého století se rozšířila do rozvojových zemí. Zasáhla zejména Latinskou Ameriku, ale také východní Evropu, Asii a Afriku.

Příchod třetí vlny demokratizace zpochybnil řadu předpokladů, které výzkumníci učinili ohledně vztahu mezi demokracií a rozvojem. Zejména přístup k modernizaci zdůraznil, že demokracie se s větší pravděpodobností objeví v zemích s vysokou úrovní socioekonomického rozvoje. Některé studie rovněž zdůraznily význam kulturních a náboženských faktorů a předchozí zkušenosti s demokratizací. Mnoho přechodů k demokracii se odehrávalo v zemích, kde by se taková transformace neočekávala, a to na základě nízké úrovně hospodářského rozvoje a dalších sociálně-ekonomických ukazatelů. Demokratizační procesy nejsou lineární. Pouze omezený počet zemí, které prošly přechodem k demokracii, uspěl při vytváření konsolidovaných a fungujících demokratických režimů. Mnoho z těchto nových režimů skončilo v přechodu, nebo se vrátilo k autoritářským formám vlády. Stále více se uznává, že samotné konání voleb není řešením pro politické a sociální problémy. Zejména neschopnost mnoha z těchto nových demokracií uspokojit požadavky a základní potřeby svých občanů, včetně podpory hospodářského rozvoje, vedla v průběhu času k otázkám ohledně jejich povahy, kvality a udržitelnosti. Na demokratický proces je třeba pohlížet jako na jediný legitimní způsob, jak získat moc. Budování a posilování takové demokratické politické kultury trvá dlouho. To je hlavní výzva, se kterou se dnes hybridní režimy potýkají. Z velké části neexistuje konsenzus mezi elitami a masovou veřejností na podporu demokracie. Hybridní režimy bývají buď nestabilní a/nebo nepředvídatelné (Menocal et al. 2008: 29-32). Trend demokratizace má výhody i nevýhody. Pozitivní je, že i nedokončené demokratizační procesy otevřely nové příležitosti pro střídání moci prostřednictvím formálních institucí. To pomohlo institucionalizovat změny ve vedení, což bývá v autoritářských režimech výzvou. Vznik hybridních režimů s sebou nese také významná rizika. Dochází k vysokým očekáváním, které je obtížné splnit. Klientelistické systémy přetrvávají, nebo se i zesilují, pokud nedochází k účinným kontrolám a odpovědnosti vůči občanům (Menocal et al. 2008: 36). Globální vývoj demokracie vyústil v obsáhlý soubor literatury o demokratickém přechodu a konsolidaci. Výzkumy se zaměřily na vznikající demokracie po celém světě, i v Latinské Americe. Docházelo k identifikaci nejen pozitivního vývoje, ale také k problematickým konsolidačním procesům. Mnoho nových demokracií nebylo schopno opustit autoritářskou minulost. V hybridních režimech volby slouží jako zdroj legitimacy. I když jsou volby do určité úrovně zmanipulované a dochází ke zneužívání státní moci, například ve formě

nerovnoměrného mediálního pokrytí a obtěžování opozičních kandidátů, volby se pravidelně konají a nevyskytují se nadměrné podvody. Instrukce, jako jsou nejvyšší soudy nebo ústavní soudy, mají tendenci fungovat nejen jako rozhodci ústavnosti, ale také jako zastánci současného režimu. Veřejnost je zásadní při analýze hybridních režimů (Ekman 2009: 8-9).

Mezi hybridními režimy a demokraciemi na straně jedné a hybridními režimy a režimy autoritářskými na straně druhé bývá upozorňováno na přítomnost velmi nejasných hranic (Bílek 2015: 213). V hybridním režimu formálně demokratické politické instituce, jako je vícestranná volební soutěž, maskují realitu autoritářské nadvlády. Mnohé z těchto režimů se vyznačují častým porušováním lidských práv a neúctou k občanským svobodám. Často se také potýkají s rozšířenou korupcí. V poslední době je poukazováno na tendenci těchto režimů odmítat podporu mezinárodních nevládních organizací a organizací občanské společnosti (Carothers 2006: 55-56). V Latinské Americe vláda zákona začala fungovat až později. Do vedení se dostávali populističtí *caudillos*¹. Pozoruhodným rysem nedávného globálního demokratického vývoje je také úpadek mnoha demokracií, a to nejen náhlým zhroutilím demokracie a jeho nahrazením vojenským autoritářstvím, ale také postupným rozpadem do podoby hybridního režimu. Zavedení demokratických voleb automaticky neznamená zajištění liberálně demokratické vlády. Může docházet k politické, hospodářské nebo sociální represi významných segmentů populace. Obvykle se jedná o nepopulární menšiny a chudé obyvatele (Wiggell 2008: 235-238). Co nejpřesnější vymezení politických režimů nacházejících se mezi demokraciemi a autoritářstvím je jednou z největších výzev současného studia politických systémů. Ačkoliv se tomuto tématu v posledních několika desetiletích věnovalo značné množství energie, výsledky jsou stále nejednoznačné. Mimo evidentních pokroků je však třeba zmínit také možná rizika. Ta jsou, vedle všech široce známých kritických bodů celé problematiky, ukryta především v podkategoriích jednotlivých konceptů, které jsou často vymezeny velmi vágně. Ne vždy uspokojujivé vymezení podkategorií hybridních režimů navíc v souvislosti s ne zcela vyřešenými problémy předchozích přístupů odkrývá znepokojující pravdu o tom, že i po minimálně

---

¹ *Caudillo* je španělský termín používaný pro vojenského diktátora

dvou desetiletích intenzivního teoretického úsilí je stanovení hranice mezi hybridními a nehybridními režimy problematické (Bílek 2015: 228-229).

1.1. Guillermo O'Donnell, Fareed Zakaria a Larry Diamond

Podkapitola se bude zabývat třemi autory, kteří se věnovali hybridním režimům. Konkrétně se bude jednat o Guillerma O'Donnella a jeho koncept delegativní demokracie, Fareeda Zakaria a neliberální demokracii a Larryho Diamonda a jeho koncept pseudodemokracie.

O'Donnell přichází s konceptem delegativní demokracie. Zachycuje nový druh již existujících demokracií. Autor zdůrazňuje důležitost historických faktorů, jakož i závažnost sociálně-ekonomických problémů, které nové demokratické vlády zdědily. Autor zmiňuje nově vzniklé demokratické státy, mezi nimiž i Brazílii. Tvrdí, že tyto země nejsou na cestě k tomu, aby se staly zastupitelskými demokraciemi. Místo toho vykazují charakteristiky delegativní demokracie. Takové demokracie nejsou konsolidované, ale mohou přetrvávat. Nemusí být známa žádná bezprostřední hrozba či autoritářské sklony. Sociální a hospodářská krize, která zasáhla zemi za autoritářského režimu, posiluje určité praktiky a představy o tom, jak by měla být nyní vykonávána politická moc. Dochází tedy k odklonu od reprezentativní demokracie (O'Donnell 1994: 55-56). Pro úspěch s demokratizací je podle autora potřeba čas a historická zkušenost (O'Donnell 1994: 67-68). Autor klade hlavní důraz na politické instituce a na roli charismatického prezidenta. Prezident ztělesňuje a definuje zájmy národa. Prezident se většinou staví mimo politické strany, není tedy součástí jen jedné strany. Prezident má dominantní postavení ve společnosti, není vázáný sliby, které zazněly v jeho volební kampani. (O'Donnell 1994: 60). Tento rys považuje O'Donnell za nejdůležitější.

V roce 1997 přišel politolog Fareed Zakaria s termínem neliberální demokracie. Svou teorii postavil na pojmu liberální demokracie. Tu popsal jako politický systém, který se vyznačuje nejen svobodnými a spravedlivými volbami, ale také právním státem, oddělením moci a ochranou základních svobod projevu, shromažďování, náboženství a majetku (Zakaria 1997: 22). Latinská Amerika je region, kde převládá prezidencialismus.

Tyto systémy většinou produkují silné vůdce, kteří věří, že mluví za lid. Vlády, které jsou považovány za legitimní, si obvykle mohou udržovat pořádek a implementovat politiky, byť pomalu, budováním koalic. Málokdo tvrdí, že vlády v rozvojových zemích by neměly mít odpovídající policejní pravomoci; problém pochází ze všech ostatních politických, sociálních a ekonomických mocností, které se hromadí a kterých lze zneužívat (Zakaria 1997: 31-32). Autor jako nejdůležitější rozvádí podstatu moci. Zastává názor, že moc získaná ke konání dobra může být následně použita ke konání zla. Liberální demokracie se obvykle mohou přizpůsobit etnickým rozdílům bez násilí nebo teroru a žít v míru s ostatními liberálními demokraciemi. Bez zkušenosti s ústavním liberalismem však zavedení demokracie v rozdělených společnostech vytvořilo nacionalismus, etnický konflikt, a dokonce i válku. Volby vyžadují, aby politici soutěžili o hlasy lidí. Ve společnostech bez silných tradic multietnických skupin nebo asimilace je nejnějnější organizovat podporu podle rasových, etnických nebo náboženských linií. Jakmile je etnická skupina u moci, inklinuje vyloučit jiné etnické skupiny (Zakaria 1997: 34-35). Autor považuje za jeden z důvodů výskytu neliberální demokracie historickou zkušenost a odlišnou tradici ve vnímání lidských práv. Autor dochází k závěru, že problémy vládnutí ve 21. století budou pravděpodobně problémy v rámci demokracie (Zakaria 1997: 42-43). Obzvláště v zemích, kde jsou různorodá etnika a různé rasy obyvatelstva, může v dnešní době dojít k problémům. Konkrétně v Brazílii existuje rasový problém, kterým se výzkum bude v druhé části zabývat.

Larry Diamond se ve své práci *Thinking About Hybrid Regimes* zabývá klasifikací hybridních režimů. Přichází zároveň s pojmem pseudodemokracie, který ve své práci rozebírá. Demokracie je jedinou široce legitimní formou režimu a režimy pocítily mezinárodní a domácí tlak na přijetí, nebo alespoň napodobování, demokratické formy. Prakticky všechny hybridní režimy ve dnešním světě jsou zcela záměrně pseudodemokratické v tom, že existence formálně demokratických politických institucí, jako je vícestranná volební soutěž, maskuje realitu autoritářské nadvlády. V hybridním režimu může opozice zvítězit, ale vyžaduje to vysokou úroveň její mobilizace a jednoty. Často je také vyžadováno mezinárodní pozorování a intervence, aby se předešlo volebním manipulacím a podvodům. Autor v jeho práci také poukázal na korelaci mezi velikostí země a typem režimu. Větší země mají vyšší šanci na autoritářský režim (Diamond 2002: 24-27).

Hybridní režimy podle autorů vykazovaly určitou úroveň stability. O'Donnell a Zakaria považovali hybridní režim za nový druh režimu, který se stane trvalým politickým fenoménem. Hybridní režim tedy neměl být jen určitou fází, kterou si země prochází. (Møller, Skaaning 2013: 76). První teorie hybridních režimů jako Zakariova neliberální demokracie (1997) sice jeden problém řešily, ale zároveň vytvářely řadu dalších. Velmi brzy se totiž začaly objevovat hlasy, které polemizovaly o tom, zda je možné označit kupříkladu demokracii bez liberální dimenze za demokracii (Mainwaring, Brinks a PérezLiñán 2001: 41 dle Bílka 2015: 216), či kolik podobných defektů vlastně může vůbec „demokracie“ unést (Zinecker 2009: 306 dle Bílka 2015: 216). Vlna kritiky vůči „první generaci“ konceptů hybridních režimů vyústila v nástup generace druhé, která se rozhodla vydat opačnou cestou. Místo zdůrazňování existence demokratických institucí hybridních režimů se cílem této vlny stalo zdůrazňování jejich autoritářských prvků (Bílek 2015: 216). V Latinské Americe má prezidencialismus silnou pozici. O'Donnell aplikoval svou teorii na Latinskou Ameriku. Diamond se také zabýval Latinskou Amerikou. Zakaria se na Latinskou Ameriku nezaměřoval, ale stejně jako O'Donnell klade Zakaria důraz na roli prezidenta a jeho silnou pozici. Oba autoři také kladou důraz na historickou zkušenost.

1.2. Levitsky a Ziblatt – úpadek demokracie

Autoři se ve své publikaci *Jak umírá demokracie* (2018) zabývají příčinami úpadku demokracie. Snaží se identifikovat autoritářské sklony u politiků, kteří nemají zjevnou antidemokratickou minulost. Obrací se na významného politologa Juana Linze, kdy mnoho jeho závěrů lze nalézt v knize *The Breakdown of Democratic Regimes* z roku 1978. Linz zdůrazňoval roli politiků a ukazoval, jak jejich chování může posílit nebo naopak ohrozit demokracii. Zároveň navrhl, ale nikdy nevyvinul, test pro identifikaci politiků s autoritářskými sklony. Na základě jeho práce vytvořili autoři sadu čtyř varovných signálů, které nám mohou pomoci poznat osobnost s autoritářskými sklony. (Levitsky a Ziblatt 2018: 21).

Mezi čtyři hlavní znaky patří: 1) odmítnutí demokratických pravidel hry, 2)

popření legitimity politických oponentů, 3) tolerance nebo podpora násilí a 4) připravenost omezit občanské svobody odpůrců, včetně médií.

U prvního znaku, tedy u odmítání demokratických pravidel hry, se dále objevují další znaky, podle kterých se pozná, že se jedná o autoritářskou osobnost. Mezi tyto znaky patří odmítání ústavy, či vyjádření ochoty stavu porušit, dále návrhy pro nedemokratické zásahy, jako zrušení voleb, zrušení ústavy, zákaz určitých organizací, omezování základních lidských nebo politických práv, podpora použití prostředků jako válečný převrat, násilné povstání nebo masové protesty s cílem změnit vládu a také narušování legitimity voleb, jako například odmítání oficiálních volebních výsledků.

U druhého znaku, popření legitimity politických oponentů, se objevují znaky jako popisování soupeřů jako podvratných či stavících se proti ústavnímu pořádku. Mohou se vyskytovat tvrzení, že soupeři představují existenciální hrozbu, dále také popis soupeřů jako zločinců, jejichž domnělé porušení zákona je diskvalifikuje z plné participace v politické oblasti. Posledním bodem jsou myšlenky, že soupeři jsou zahraniční agenti, kteří tajně pracují pro cizí vládu – většinou nepřátelskou vládu. Třetí znak, tolerance nebo podpora násilí, dále uvádí čtyři otázky, a to, jestli má zkoumaná osobnost spojení s ozbrojenými gangy, polovojenskými silami, milicemi, guerillami, nebo jinými organizacemi, které používají násilí. Dále jestli osobnost, nebo jeho spojenci, sponzorovali nebo podpořili davový útok na oponenty, nebo jestli mlčky podpořili násilí spojenců a odmítli ho potrestat. Posledním bodem je podpoření ostatních významných činů politického násilí kdekoliv ve světě, nebo i podpora minulého nedemokratického režimu v dané zemi.

Čtvrtý znak, připravenost omezit občanské svobody odpůrců, včetně médií, zahrnuje podporu zákonů, které omezují občanské svobody, zákony omezující protesty, kritiku vlády nebo určitých občanských nebo politických organizací. Mezi další bod patří přijetí právních nebo represivních opatření vůči kritikům, občanské společnosti a médiím. Posledním bodem je podpora represivních opatření, které provedly ostatní vlády ve světě, či které byly provedeny v dané zemi v minulosti (Levitsky a Ziblatt 2018: 23-24). Důvodem k obavám je podle autorů osobnost, která vykazuje i jeden z těchto hlavních znaků. Výše uvedené znaky často splňují populistické osobnosti. Populisté jsou politici, kteří se staví proti establishmentu. Tvrdí, že zastupují hlas lidu, vedou válku proti tomu, co označují jako zkorumpovanou a utajovanou elitu. Populisté mají tendenci

popírat legitimitu zavedených stran a útočit na ně jako na nedemokratické. Voličům tvrdí, že stávající systém ve skutečnosti není demokracií, ale místo toho byl elitou poškozen či zmanipulován. Slibují se této elity zbavit a vrátit moc lidu. Když populisté vyhrájí, často útočí na demokratické instituce (Levitsky a Ziblatt 2018: 22).

Demokracie vyžaduje vyjednávání, kompromisy a ústupky. Porážky jsou nevyhnutelné, vítězství vždy částečná. Prezidentské iniciativy mohou skončit v kongresu nebo mohou být blokovány soudy. Všichni politici jsou těmito omezeními frustrováni, ale demokratičtí politici vědí, že je musí přijmout. Jsou schopni zvládnout neustálou kritiku. Ale pro outsidersy, zejména demagogy, je demokratická politika často neúnosně frustrující. Pro ně je systém brzd a rovnováh svazující. Ačkoli jsou občané často ujišťováni, že slova demagogů by neměla být brána vážně, pohled na demagogické vůdce po celém světě naznačuje, že mnozí z nich nakonec překročili hranici od slov k činům. Je to proto, že počáteční vzestup moci demagogy inklinuje k polarizaci společnosti a vytváří atmosféru paniky, nepřátelství a vzájemné nedůvěry. Pokud se média cítí ohrožena, můžou se v zoufalé snaze oslabit vládu vzdát omezování a profesionálních standardů. A opozice může dojít k závěru, že pro dobro země musí být vláda odstraněna extrémními opatřeními, jako ústavní obžalobou, masovým protestem, dokonce i převratem.

Nejčastěji začíná útok na demokracii pomalu. Pro mnoho občanů to může být zpočátku nepostřehnutelné. Volby se stále konají. Opoziční politici stále zasedají. Nezávislé noviny stále obíhají. K erozi demokracie dochází postupně, často v malých krocích. Každý jednotlivý krok se jeví jako maličkost a zdá se, že žádný z nich skutečně neohrožuje demokracii. Ve skutečnosti vláda usiluje o podvracení demokracie. Mnohé ze zákonů jsou přijaty pod záštitou, že sledují nějaký legitimní, i chvályhodný, veřejný cíl, jako je boj proti korupci, demokratizace voleb, zlepšení kvality demokracie nebo zvýšení národní bezpečnosti (Levitsky a Ziblatt 2018: 76-77).

Protože se tato opatření provádějí po částech a s ohledem na zákonnost, posun k autoritářství není hned jasně zřetelný a alarmující. Občané si často neuvědomují, že jejich demokracie je v úpadku, i když se to děje před jejich očima. Jednou z velkých ironií toho, jak demokracie umírají, je to, že samotná obrana demokracie se často používá jako záminka pro její podvracení. Budoucí autokraté často používají k ospravedlnění antidemokratických opatření hospodářské krize, zejména bezpečnostní hrozby – války, ozbrojené povstání nebo teroristické útoky. (Levitsky a Ziblatt 2018: 92-93). I dobře

navržené ústavy samy o sobě nemohou zaručit demokracii. Za prvé, ústavy jsou vždy neúplné. Jako každá jiná sada pravidel, mají nespočet mezer a nejasností. Žádný návod, bez ohledu na to, jak podrobný, nemůže předvídat všechny možné případy nebo předepisovat, jak se chovat za všech možných okolností. Vzhledem k mezerám a nejasnostem ve všech právních systémech se nemůžeme spoléhat pouze na ústavy, které budou chránit demokracii před případnými autoritáři (Levitsky a Ziblatt 2018: 99). Demokracie disponují ústavami a soudy. Ty však fungují nejlépe a nejdéle přežívají v zemích, kde jsou zákony posíleny jejich nepsanými pravidly hry. Normy nespolehají pouze na dobrou povahu politických vůdců, ale jsou to společné kodexy chování, které se stávají běžnými znalostmi v rámci určité komunity nebo společnosti přijaté, respektované a prosazované jejími členy. Protože jsou nepsané, je často těžké je vidět, zejména když dobře fungují (Levitsky a Ziblatt: 101).

Autoři nezdůrazňují demokratické instituce, ale autoritářské prvky a zaměřují se na úpadek demokracie. Jedná se o novou teorii, kterou autoři aplikovali na případ Spojených států amerických a osobnost prezidenta Donalda Trumpa. Jak již bylo zmíněno, Brazílie má zkušenost s nedemokratickým režimem. K převratu nedojde najednou, ale demokracie upadá postupnými kroky. Úpadek demokracie je dlouhodobý proces. Situaci v zemi je podstatné sledovat a všimnout si jednotlivých kroků prezidenta a vlády. Jak autoři zmiňují, je důležité identifikovat vůdce s autoritářskými tendencemi. To ale nemusí znamenat, že se takový vůdce autoritářem stane a dojde ke změně režimu v zemi. Snahou je co nejdříve rozpoznat autoritářské sklony, proto je vhodné použít právě teorii od Levitského a Ziblatta.

2. Historicko-politické východisko pro analýzu současné situace v Brazílii

Tato kapitola krátce rozebere brazilskou zkušenost s demokracií. Zkušenost s demokracií byla v Brazílii problematická již od začátku. Cílem této kapitoly bude popsat přechod k demokracii a zkušenost s demokratickým režimem.

Tolerance nebo podpora násilí často bývají předchůdci demokratického zhroucení. Významným příkladem je Brazílie na počátku šedesátých let minulého století, kdy došlo k vzestupu pravicových a levicových polovojenských skupin (Levitsky a Ziblatt 2018: 62). Řada faktorů vytvořila podmínky, díky nimž došlo v roce 1964 k převratu. Ekonomické faktory byly jedny z nejdůležitějších. Zatímco situace v oblasti lidských práv za diktatury se v Brazílii stále zhoršovala, ekonomice se po většinu času dařilo dobře. V letech 1965 až 1980 se z brazilské ekonomiky stala osmá největší ekonomika na světě. Po ropné krizi v roce 1979 se však situace zhoršila. Stejně jako ekonomika vytvořila podmínky pro nástup armády k moci, hrála také důležitou roli při jejím pádu. Po roce 1980 klesl HDP na obyvatele o více než 15 procent a legitimita režimu byla oslabena výraznými škrty ve veřejných výdajích, zdvojnásobením půjček a devalvovanou měnou (Foggin 2019).

Od 1. ledna 1979 se začal obrát k demokracii rýsovat. Vznikla Ústavní rada, byla vyhlášena možnost zakládat politické strany, byl zrušen trest smrti i trest doživotního žaláře, prezident nadále nemohl rozpouštět Kongres nebo konfiskovat osobní vlastnictví, političtí vězni dostali právní ochranu. Generál Figueirido, dříve, než se v březnu oficiálně ujal nejvyššího úřadu, oznámil 19. ledna 1979, že jeho vláda nastolí „národní a demokratické zřízení“. Za velké stávkové kampaně odborů a během sílících manifestací ani nic jiného nezbývalo. V prosinci schválil parlament nový Organický zákon o politických stranách. Skončila doba dvou povolených subjektů. Předchozí extenzivní rozmach ekonomiky se obrátil ve vážné potíže. Stoupenci „tvrdé linie“ nyní zaznamenávali spíše neúspěchy, které připisovali částečné demokratizaci. Protože už neměli rozhodující vliv, uchýlili se k teroru. V opozičních novinách a na radnici v Rio de Janeiru vybuchly bomby (Klíma 2011: 349). Rozporuplná bilance vojenských vlád volala

po změně systému. Při pohledu zpět bylo zřejmé, že dokonce ani autoritářský systém nezměnil například silnou účast státu na ekonomice nebo víceméně otevřenou zahraniční politiku. Jediné specifikum – likvidace občanských svobod spojená s policejním terorem – se přežilo (Klíma 2011: 351).

Brazilská diktatura skončila v březnu 1985. Brazilské ozbrojené síly se nikdy nespokojily se skutečností, že diktatura byla nahrazena demokracií a právním státem. V důsledku toho nepřijímá armáda žádnou odpovědnost za porušování lidských práv. Mučení v brazilských věznicích a policejních stanicích předcházelo diktatuře a je stále velkým problémem. Mnoho Brazilců přijímá takové praktiky jako normální (Serbin 2019). Demokracie fungují nejlépe tam, kde ústavy posilují nepsané demokratické normy (Levitsky a Ziblatt 2018: 8). Brazilská zkušenost s demokracií je krátká a nevyrovnání se s vojenskou minulostí přispívá k nestabilitě demokracie. Současná brazilská ústava byla schválena Národním ústavním shromážděním a přijata dne 5. října roku 1988. Ústava obnovila demokracii po 21 letech vojenské diktatury. Upevnila přechod z autoritářského na demokratický režim. Obnovila tak nedotknutelnost základních lidských práv a svobod a zavedla pravidla jako je rovnost žen a mužů, zakázala mučení a zavedla sociální práva týkající se vzdělání, práce a zdraví. Od roku 1967 byla země řízená ústavou z téže roku, která byla založena pro potřeby vojenské diktatury v zemi. Po skončení vojenské diktatury vstoupila země do procesu opětovné demokratizace a vznikla potřeba sepsat novou ústavu s demokratickým ústavním textem. V únoru roku 1987 zahájil náměstek Ulysses Guimarães zasedání Národního ústavního shromáždění složeného z 559 kongresmanů. Byla sepsána nová ústava, která platí až dodnes. Zaručuje základní lidská práva a zabraňuje převratům jakéhokoli druhu. V průběhu času prošla ústava z roku 1988 několika ústavními změnami. V roce 2018 již bylo přidáno více než sto změn. Někteří právníci považují počet ústavních změn za 30 let příliš vysoký, jiní se však shodují na tom, že tyto změny jsou nezbytné, jelikož zákony je potřeba přizpůsobovat změnám ve společnosti (Educa Mais Brasil 2018).

V průběhu změny režimu v 70. a 80. letech se občanská společnost posílila a posílil se potenciál politického pluralismu. Ústava z roku 1988 zakotvuje mnoho demokratických principů. Zajišťuje pravidelnou obměnu státníků ve všech hlavních úřadech v zemi pomocí voleb, zaručuje občanské svobody a práva pro jednotlivce a skupiny. Přesto jsou ale demokratické instituce v Brazílii slabé. Stejně jako politické

strany, kdy mnoho zájmů zůstává nezastoupeno. Jak režimy vznikají výrazně ovlivňuje jejich současný a budoucí charakter. Přechod k demokracii v Brazílii, který byl zahájen v roce 1974 jako řízená liberalizace vojenskými elitami, byl ukončen dohodou ze strany politických elit. Politické elity umožnily armádě zachovat si zásadní výsady, ale také umožnili tradičním civilním elitám udržovat mnoho politických praktik z předchozího režimu. Způsob, jakým se upevnila civilní vláda v brazilském případě bránil demokratizaci (Hagopian 1990: 148-149). Slabá demokratická tradice a dvě desetiletí vojenské vlády v Brazílii způsobily problémy s upevněním demokracie. Když byl zahájen přechod, armáda si zachovala nadřazenost nad civilisty a pokusila se omezit rozsah působení civilní politiky. Zákonodárství bylo vůči exekutivě slabé a politické strany nikdy přiměřeně nevymezovaly a nezastupovaly zájmy. S výjimkou let bezprostředně předcházejících převratu v roce 1964 vyvolala omezená politická soutěž monopol moci, který si zachoval kontrolu nad státním aparátem prostřednictvím politické elity. Po transformaci na demokratický režim připustily demokratické síly armádě držení různých výsad, aby zajistily její odchod z vlády (Hagopian 1990: 153-154). Brazilská armáda si dokázala zachovat řadu zásadních výsad ze dvou důvodů. Zaprvé, na rozdíl od svých protějšků v některých latinskoamerických zemích, které se ocitly izolované, měla brazilská armáda spojence v občanské společnosti. Samotná armáda také zahájila proces liberalizace. Vyjednávací pozice armády byla během přechodu silná (Hagopian 1990: 155). Síla brazilské exekutivy, její izolace a slabost politických stran byla navíc ústavně posílena porážkou parlamentarismu (Hagopian 1990: 163). Tvůrci ústavy si byli vědomi momentální nestability. Stanovili, že 7. září 1993 proběhne plebiscit, který definitivní formu státního zřízení – parlamentní nebo prezidentský systém – demokraticky rozhodne (Klíma 2011: 353). Většina občanů zvolila v plebiscitu prezidentský systém moci, odmítla vládu parlamentu se slabým prezidentem. (Klíma 2011: 357).

Brazilský prezidentský systém historicky vyvolal silnou exekutivu a oslabené politické strany. Porážka parlamentarismu omezuje potenciál brazilského zákonodárského sboru být rovnocenným partnerem ve vládě. Aby došlo ke změně režimu, museli demokraté udělat kompromis se dvěma nejvýznamnějšími skupinami, a to vojenskou a tradiční politickou elitou. Prezidentský systém může ohrožovat demokracii v politicky rozdělených společnostech díky své povaze "vítěz bere vše" (Hagopian 1990: 163-165).

3. Bolsonaroova cesta k moci

Tato kapitola rozebere osobnost Jaira Bolsonaro a jeho cestu k moci. Zmíní jeho volební sliby a příčiny jeho popularity. Dne 28. října 2018 brazilští voliči zvolili svého nového prezidenta. Vítězem prezidentských voleb se stal Jair Bolsonaro. Pravicový populistický kandidát se postavil do čela čtvrté největší demokracie na světě. Po kampani, ve které bývalý kapitán armády demonizoval jeho politické oponenty a slíbil, že zachrání zemi před úplným kolapsem, Bolsonaro dosáhl porážky levicové dělnické strany *Partido dos Trabalhadores*(PT), která vládla Brazílii od roku 2003 do roku 2016. Bolsonaro byl velmi blízko k vítězství prezidentských voleb již v prvním kole 7. října s více než 46 % platných hlasů. Bolsonaro obdržel 55,13 % hlasů ve finálním kole prezidentských voleb. Zbývajících 44,87 % získal kandidát strany PT Fernando Haddad - na poslední chvíli nahradil během prvního kola oblíbeného bývalého prezidenta Luize Inácia Lulu da Silvu, který byl uvězněn od dubna 2018 za obvinění z korupce spojené s brazilským skandálem *Lava Jato*. 513-členná Poslanecká sněmovna, dolní komora dvoukomorového národního kongresu, zažila prudký nárůst Bolsonaroovy dosud nepatrné sociální liberální strany *Partido Social Liberal*². Tato strana získala v roce 2014 pouze jedno křeslo, ale v roce 2018 se jí podařilo získat 52 křesel. Bolsonaro se v roce 2018 do strany připojil primárně kvůli kandidatuře na prezidentský post (Hunter a Power 2019: 68-69).

Bolsonaro se dostal do podvědomí národa již pár let před nástupem do funkce prezidenta. Jeho kontroverzní prohlášení se staly celonárodně známými. Nejvíce se vyjadřoval k vojenské diktatuře a homosexuální komunitě. Před začátkem oficiální kampaně se političtí analytici kriticky vyjadřovali k Bolsonaroově kandidatuře a nedávali mu příliš šancí na vítězství, jelikož měl velmi omezené možnosti volební propagandy v televizi. V průzkumech veřejného mínění ale Bolsonaro neustále rostl a dostal se až na první místo. Bolsonaro začal veřejně hovořit o možnosti být prezidentským kandidátem již v roce 2015. Jeho snem pro rok 2018 bylo kandidování na pozici senátora či prezidenta republiky. Nakonec se rozhodl pro kandidaturu na prezidenta. V listopadu 2016 oznámil, že bude kandidovat v prezidentských volbách, bez ohledu na názor ostatních. V srpnu roku 2017 se začaly objevovat další průzkumy veřejného mínění. Bolsonaro se stal

---

² Partido Social Liberal byla založena v roce 1994, k oficiální registraci strany došlo v roce 1998.

velkou konkurencí v té době bývalého prezidenta Luize Inácia Luly da Silvy, který v té době dosud nebyl odsouzen za korupci a praní peněz. V dubnu 2018 byl bývalý prezident Lula zatčen a Bolsonaro se ujal vedení v průzkumech veřejného mínění. Fernando Haddad se objevil jako náhrada za exprezidenta Lulu za Dělnickou stranu. Týden před prvním kolem voleb se miliony žen vydaly protestovat do ulic měst po celé Brazílii. Důvodem protestů byly Bolsonaroovy machistické prohlášení. Ve volebním období docházelo k násilí mezi příznivci a odpůrci prezidentského kandidáta (BBC 2018).

Bolsonaro využil příležitosti. Chtěl nastavit zákon a pořádek a bojovat proti korupci, což bylo silně podporováno veřejností. Bolsonaro kladl důraz na jeho roli v armádě v období brazilské vojenské diktatury. Jeho bývalé postavení zvýšilo u veřejnosti pocit důvěry a byl představován jako silný vůdce. V zemi, ve které jeden ze tří členů Kongresu byl obviněn nebo vyšetřován za trestnou činnost, byla Bolsonarova předchozí politická nevýznamnost značnou výhodou (Hunter a Power 2019: 70). Před svým velkolepým prezidentským vítězstvím nebyl Jair Messias Bolsonaro ani outsiderem, ani insiderem v brazilské politice. Po šestnácti letech jako kadet a výsadkář v armádě, ze které odešel jako kapitán, byl nejprve zvolen do městské rady v Riu de Janeiru v roce 1988. Počínaje rokem 1990 byl sedmkrát zvolen jako federální kongresman státu Rio de Janeiro. Jeho kampaňová rétorika se postupně začala rozšiřovat a zahrnovala pravicovou agendu. Nikdy se nepokusil kandidovat na starostu, guvernéra, senátora nebo prezidenta. V 90. letech a na počátku nového století se Bolsonaro stal velmi známým, i když ne příliš významným *backbencherem*³. Jeho extrémní názory a schopnost provokovat odpůrce dokonce vedly i k soudním sporům. Jeho nostalgie pro vojenský režim začala získávat pozornost voličů, kteří se dožadovali větší bezpečnosti ve městech a žádali ukončení korupce (Hunter a Power 2019: 74-75). Skutečná účast Bolsonaro v prezidentské kampani byla minimální. Zúčastnil se dvou televizních debat, kdy během jedné z nich byl napaden a jen těsně unikl smrti. Musel podstoupit několik operací a nikdy se již nevrátil zpět ke kampani. Pozici Bolsonaro jako vedoucího protikandidáta Dělnické strany pomohla upevnit masivní pozornost médií po útoku.

Prezidentský post Bolsonaro obhájil u skupin obyvatelstva s různými druhy příjmů, ale příliš neuspěl u obyvatel s nízkými příjmy (Hunter a Power 2019: 77-78). Mezi

---

³ Označení *backbencher* se používá pro řadového člena parlamentu

mladými muži a bohatými Brazilci z venkova našel podporu tím, že na veřejných schůzích obhajoval soukromý majetek vlastníků půdy. Tyto skupiny také podporovaly jeho návrh rozšířit vlastnictví zbraně pro sebeobranu. Svou hlavní podporu našel spíše mezi střední a vyšší třídou s vysokým vzděláním, žijících na jihu, jihovýchodě a ve středozápadních regionech země. Na severovýchodě země Bolsonaro dosáhl nejhorších volebních výsledků (Goldstein 2019: 255-256). Rozhodnutí přestat se účastnit televizních debat bylo podle odborníků prospěšné, jelikož Bolsonaro nemusel čelit obtížným otázkám v přímých debatách. Bolsonaro se místo toho začal věnovat šíření videí na sociálních sítích (BBC 2018). Sociální sítě, které práce bude ještě zmiňovat, zastávaly důležitou roli při volební kampani.

V rámci předvolební prezidentské kampaně učinil Jair Bolsonaro několik slibů. V oblasti ekonomiky se zaměřil na zjednodušení otevření nové společnosti. Založení by nově mělo proběhnout do 30 dnů. Dále také slíbil provést administrativní reformu ve vládě s cílem snížit a přerozdělit výdaje a bojovat proti podvodům. Po vzoru Spojených států amerických chtěl snížit daňové zatížení podnikatelů. Věnoval se také tématu snížení ceny plynu a privatizace státních podniků. Mezi další ekonomické téma patřilo například poskytnutí větší finanční autonomie státům a obcím. Mělo by dojít k decentralizaci zdrojů a usnadnění kontroly a boji proti korupci. Zdroje by měly být posílány do jednotlivých brazilských států guvernérům nebo starostům. Vládní plán měl za cíl snížit státní daně z energie a snížit tím zátěž pro brazilské spotřebitele. Dále se v plánu objevil slib snížit daně ze mzdy, a to komplexně, nejen pro určité odvětví společnosti. Slíbil zjednodušit a sjednotit daňový systém. Dalším bod se věnoval snížení byrokracie. Zároveň slíbil změny v sociálním programu Bolsa Família⁴, který zavedl exprezident Lula. Agrikultura a infrastruktura byly také součástí kampaně. Konkrétně se Bolsonaro vyjadřoval k dovozu technologie z Izraele a vyjádřil snahu dokončit nedodělané projekty na severovýchodě země. V rámci sociálního zabezpečení je pro zvýšení minimálního věku odchodu do důchodu na 61 let. Obecně bylo ve vládních plánech představeno mnoho reforem, mimo jiné i reformy politické. Jednou z nich je snížení počtu poslanců a nemožnost jejich znovuzvolení. V rámci vzdělání bylo v plánu založit vojenské vysoké školy tam, kde ještě nejsou. Tyto školy by měly sloužit jako model

---

⁴ Bolsa Família je program sociálního zabezpečení. Poskytuje finanční pomoc chudým brazilským rodinám.

pro ostatní vzdělávací instituce. Ve venkovských oblastech by mělo být jako alternativa zavedeno vzdělávání na dálku. Občané by měli získat možnost držet stříelnou zbraň. Mělo by dojít k zpřísnění právních předpisů pro ty, kteří páchají zločiny na ženách. Dalšími body byly například zákaz adopce dětí homosexuálními páry, omezení financování organizací pro lidská práva či zákaz potratů. Co se týče mezinárodních vztahů, Bolsonaro chtěl odejít z Pařížské dohody. Zároveň chtěl upevnit vztahy s EU, USA a Japonskem. Chtěl také přerušit vztahy s Venezuelou, díky politické situaci v zemi (G1 2018).

3.1. Vzestup a růst popularity Jaira Bolsonara

K vzestupu popularity současného prezidenta vedly čtyři současné krize – korupce, recese, polarizace a rostoucí zločin. Ty vytvořily příznivé prostředí pro zvolení populisty (Hunter a Power 2019: 80). Vzestup Bolsonara byl umožněn díky ekonomické recesi, korupci a zločinu. Dále také díky nepředvídatelné politické situaci, zejména slabým protikandidátům a díky strategickému využití sociálních sítí. Nakonec došlo k meteorickému vzestupu dalšího brazilského prezidenta. Dohromady tyto krize vedly k propadu vládní legitimacy. Administrativa bývalého prezidenta Michela Temera v letech 2017-2018 byla masivně nepopulární. Od roku 1985 měla brazilská demokracie své vzestupy i pády, ale nikdy předtím na tom nebyla tak špatně (Hunter a Power 2019: 70-71). Temerova administrativa musela od začátku čelit obtížným situacím, které ohrožovaly jeho stabilitu. Navzdory silné podpoře v Kongresu nedokázala Temerova vláda najít základ pro politickou stabilitu (Goldstein 2019: 250-251).

V roce 2018 se Brazílie umístila na posledním místě ze zemí Latinské Ameriky v míře spokojenosti s výkonem demokracie. Pouze 9 % z dotázaných uvedli, že jsou spokojeni, což je pokles o 40 procentních bodů ve srovnání s rokem 2010, posledním rokem vlády Luly (Hunter a Power 2019: 74). V období ekonomické krize vláda Dilmy Rousseffové zanedbávala snižování konkurenceschopnosti výrobců a inflaci v sektoru služeb. Zvýšení dluhu ve vztahu k HDP umožnilo, aby se následná krize spojila s fiskálním skokem. Snížení veřejných výdajů v kombinaci s vnějšími faktory zpozdilo jakoukoliv možnost obnovy. Bolsonaro použil krizi pro svou volební kampaň. Spojil ekonomickou stagnaci s korupcí v celém politickém sektoru. Brazílie je ekonomikou vyvázející komodity. Těžila z čínského růstu na počátku 21. století a díky redistribučním politikám

získala široké uznání za snižování chudoby. Stejně jako mnoho jiných latinskoamerických ekonomik využila Brazílie cenového boomu komodit k rozšíření vládních výdajů na zdravotnictví, vzdělávání, infrastrukturu a sociální ochranu. Brazílie i tak dokázala snížit svůj poměr veřejného dluhu k HDP při obou mandátech bývalého prezidenta Luly. Vyšší tempo růstu spotřeby a investic mezi roky 2006 a 2010, které představovalo rychlé zotavení z celosvětové finanční krize, bylo doprovázeno vytvářením nových pracovních míst v odvětví stavebnictví a služeb. Kromě toho pracovníci s nízkou kvalifikací získávali vysoké mzdy (Carvalho 2020).

Bolsa Família je program, který přispívá v boji proti chudobě a nerovnosti v Brazílii. Byl vytvořen v říjnu 2003. Řízení programu je decentralizované. Státy, federální okresy a obce mají své přidělené úkoly. Na federální úrovni je za program odpovědné ministerstvo občanství. Za převod plateb je zodpovědná Caixa Econômica Federal⁵. Všichni jsou společně zodpovědní za provádění programu a vytvářejí základy pro spolupráci v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení (Ministério da Cidadania 2020). Rozšíření programu Bolsa Família a zvýšení skutečné minimální mzdy o 5,9 % ročně během tohoto období také pomohlo zvýšit malý podíl národního důchodu. Když však Brazílie dosáhla v roce 2010 nejvyšší míry růstu reálného HDP, ekonomika již čelila velkým výzvám. Když Dilma Rousseffová převzala v roce 2011 prezidentský mandát, plánovala vyřešit nedostatečnou konkurenceschopnost brazilské výroby oslabením směnného kurzu a různými opatřeními zaměřenými na snížení výrobních nákladů. Tento soubor opatření se ale ukázal jako vysoce neúčinný. Veřejné investice začaly stagnovat, začalo docházet k zpomalení ekonomiky a navyšování veřejného dluhu. V roce 2014 se začaly objevovat tvrzení, že krize byla způsobena vládním fiskálním zanedbáním. Hospodářská agenda se zaměřila na snižování veřejných výdajů. Cena ropy prudce poklesla, což těžce zasáhlo brazilskou ropnou společnost Petrobras a zbytek ekonomiky. V roce 2015 vláda snížila federální investice o více než 35 %. Centrální banka zároveň zvýšila úrokové sazby v reakci na zvyšování inflace.

Prezidentské volby v roce 2018 se konaly v souvislosti s rostoucí frustrací a hospodářskou krizí. Nezaměstnanost se zdvojnásobila na 13,2 milionu v roce 2017. Krizové období se navíc spojovalo s vyšetřováním korupce. Odpovědnost za zpomalení

---

⁵ Caixa Econômica Federal je veřejná bankovní instituce, založená v Brazílii v roce 1861.

ekonomiky byla přisuzována výhradně politickému systému a levici. Bolsonaro byl zvolen díky kombinaci konzervativní politiky a liberální ekonomické platformy. Sliby zbavit se korupce ve všech sektorech byly vnímány jako řešení všech problémů (Carvalho 2020). Občané častěji tolerují, a dokonce podporují, autoritářská opatření během bezpečnostních krizí, zejména pokud se bojí o vlastní bezpečnost. Většina ústav umožňuje rozšíření výkonné moci během krize. Výsledkem je, že i demokraticky zvolení prezidenti mohou během války snadno soustředit moc a ohrožovat občanské svobody. V rukou budoucího autoritáře je tato koncentrovaná moc mnohem nebezpečnější. Pro demagoga, který se cítí obklíčen kritiky a spoután demokratickými institucemi, krize otevírají příležitost umlčet kritiky a oslabit soupeře. Zvolení autokraté skutečně potřebují krize – hrozby jim nabízejí šanci se osvobodit, a to jak rychle, tak velmi často „legálně“. Kombinace budoucího autoritáře a velké krize proto může být pro demokracii smrtící (Levitsky a Ziblatt 2018: 94). Brazílie opakuje svou historii, protože se nevyořadala se svou minulostí, zejména se zločiny spáchané armádou a civilisty během diktatury. Nejvýznamnější hrozbou pro demokracii nemusí být sám Bolsonaro, ale elitářský, zkorumpovaný a omezený demokratický systém, který vytvořil podmínky pro vlastní destrukci (Goldstein 2019: 257-258). Jak lze poukázat i na případu současné Brazílie, krize pomohla současnému prezidentovi k vítězství ve volbách.

4. Analýza Bolsonarova hybridního režimu

Tato kapitola se bude zabývat analýzou hybridního režimu v Brazílii pod vedením prezidenta Bolsonara. Cílem je zanalyzovat situaci v Brazílii podle čtyř hlavních znaků z teorie od Levitského a Ziblatta.

4.1. Odmítání demokratických pravidel

Mezi první znak, odmítání demokratických pravidel, dále patří odmítání ústavy, či vyjádření ochoty ústavu porušit. Dále návrhy pro nedemokratické zásahy, jako zrušení voleb, zrušení stavy, zákaz určitých organizací, omezování základních lidských nebo politických práv, podpora válečného převratu, podpora násilných povstání a narušování legitimacy voleb (Levitsky, Ziblatt 2018: 23). Bolsonaro urychluje zhoršování demokracie v Brazílii. Prezident prohlubuje polarizaci nepřátelským projevem a hrozbami svým oponentům, zatímco Kongres a Federální nejvyšší soud brání jeho nejradikálnějšími iniciativám. Organizace spojených národů upozornila na porušování lidských práv prostřednictvím komisařky pro lidská práva. Komisařka Michele Bacheletová⁶ kritizovala nárůst úmrtí při policejních zásazích. V posledních několika měsících bylo zaznamenáno zmenšení občanského a demokratického prostoru. Zaznamenány byly také útoky na obránce lidských práv. Nejnovější výroční zpráva o kvalitě demokracie institutu na univerzitě v Göteborgu řadí Brazílii mezi 30 % nejdemokratičtějších zemí, ale varuje před směřováním země k autokracii. K zhoršení docházelo již od dob vlády levicové prezidentky Dilmy Rousseffové (Gortázar 2020). Jair Bolsonaro již při kandidatuře na prezidenta řekl, že je otrokem federální ústavy z roku 1988. Bolsonaro prohlásil, že ústava má některé body, se kterými nesouhlasí, ale pokud bude zvolen, pokusí se ústavu pozměnit prostřednictvím pozměňovacích návrhů (Pennafort 2018). Již v prvních pěti měsících vlády Bolsonara docházelo ke značným obavám. Opatření přijaté prezidentem porušovaly lidská práva. Mezi tato opatření patřil například protikorupční balíček a přístup ke zbraním. Omezování lidských práv se začalo dotýkat všech Brazilců (DW 2019). V úterý 21. května 2019, téměř pět měsíců po nástupu nové vlády, Amnesty

---

⁶ Michelle Bacheletová, bývalá chilská prezidentka, zastává od září 2018 funkci Vysoké komisařky OSN pro lidská práva

International ⁷zahajuje kampaň s názvem *Brazílie pro všechny*. V této kampani představuje hlavní obavy ohledně vývoje v zemi od nástupu Bolsonaro a varuje, že rétorika proti lidským právům, která poznamenala celou politickou kariéru prezidenta, včetně jeho volební kampaně v roce 2018, se začíná převádět do konkrétních opatření a akcí, které ohrožují a porušují lidská práva všech lidí v Brazílii. Prezident Bolsonaro byl vyzván k přijmutí naléhavých opatření, aby situaci napravil, dodržel mezinárodní smlouvy, které Brazílie ratifikovala a zaručil svobodu jednání pro lidi a organizace usilující o vytvoření lepší společnosti (Amnesty International 2019).

Výkonná ředitelka Amnesty International v Brazílii uvedla, že obavy z nedodržování lidských práv začínají být ospravedlnitelné. Bolsonaroova vláda přijala opatření, která ohrožují právo na život, zdraví, svobodu a půdu pro Brazilce, ať už na venkově, nebo ve městě. Organizace požádala brazilskou vládu, aby respektovala lidská práva v Brazílii a zejména chránila zranitelné skupiny, jako jsou domorodé národy a obránci lidských práv. Mezi opatření brazilské vlády vyvolávající obavy patří uvolnění regulace držení zbraní, což může přispět ke zvýšení počtu vražd v Brazílii. Dále také nová vnitrostátní protidrogová politika, pokusy o nepřiměřené zasahování do práce organizací občanské společnosti, které působí v Brazílii. Mimo jiné i balíček pro boj proti trestné činnosti, který umožňuje policii větší svobodu při použití střelných zbraní. Došlo také k opatřením, která jsou v rozporu s právy obětí zločinů minulého režimu. Žádáno bylo o změnu rétoriky prezidenta a orgánů na vysoké úrovni, jelikož porušují lidská práva. Podle této organizace představuje usnadnění získávání zbraní a střeliva v zemi, kde je každý rok mnoho lidí zastřeleno, znepokojivý vývoj. Organizace rovněž odsoudila politická rozhodnutí, která porušují práva domorodého a afro-brazilského obyvatelstva. Domorodé obyvatelstvo má právo vlastnit půdu zaručeno ústavou. Prezident s jeho administrativou prosazuje otevření domorodých rezervací a chráněných oblastí pro těžbu a zemědělství, což je v rozporu s ústavou. Organizace varovala před nárůstem nelegální těžby dřeva v Amazonii. První prozatímní opatření podepsané Bolsonarem pověřilo federální vládu úkolem sledovat a koordinovat činnost nevládních organizací a mezinárodních organizací na brazilském území. Amnesty uzavřela své prohlášení tím, že Brazílie je jednou z nejnebezpečnějších zemí pro aktivisty v oblasti lidských práv na

---

⁷ Amnesty International je celosvětové hnutí, které monitoruje porušování lidských práv a iniciuje kampaně proti jejich porušování (Amnesty International 2019).

celém světě, zejména v oblasti životního prostředí (DW 2019). Nedemokratické zásahy by se daly zahrnout i do čtvrtého znaku, a to pod omezování občanských svobod a represivní opatření vůči občanské společnosti.

Bolsonaro založil novou politickou stranu, která bude ovládána Bolsonarem a jeho rodinou. Brazilská demokracie se chystá poskytnout prostor pro stranu, jejíž zakladatelé neustále ohrožují demokracii, útočí na ústavní zásady a povzbuzují zločince ve vojenském režimu. Strana s názvem Aliance pro Brazílii vykazuje prvky ultranacionalismu, antikomunismu, staví se proti liberální demokracii. Důležitým prvkem je také uctívání populistického vůdce, autoritativní diskurs a důraz na náboženství (Filho 2019). Budoucnost Aliance pro Brazílii je nejistá. Politická a zdravotní krize nepomáhají při mobilizaci nových příznivců. Strana nyní plánuje jít do voleb až od roku 2022. Aby byla strana zaregistrována, musí předložit volebnímu soudci 492 tisíc podpisů distribuovaných v nejméně devíti státech federace. Kvůli koronaviru se upustilo od potřeby notářského ověřování podpisů (Soares 2020). Brazílie se potýká také s nepotismem. Legislativní poradce Senátu poskytl stanovisko, v němž je pravděpodobné jmenování federálního náměstka Eduarda Bolsonara do brazilského velvyslanectví ve Washingtonu bráno jako případ nepotismu. Místo vedoucího diplomatické mise, do kterého by byl Eduardo jmenován, je veřejnou pozicí. V tomto typu postavení je nepotismus zakázán vyhláškou z roku 2010 a rozhodnutím Nejvyššího federálního soudu z roku 2008. Senát uvedl, že nepotismus a projevy patrimonialismu jsou pozorovatelnými jevy od prvních dnů brazilské kolonizace. Právníci označují tuto praxi jako formu sebezáchovy a sebeochrany elit. Eduardo Bolsonaro se obhajoval tím, že má blízký vztah s prezidentem Trumpem, žil ve Spojených státech a byl mimo jiné předsedou komise pro zahraniční věci (Almeida et. al, 2019).

V březnu, od začátku pandemie koronaviru, vzrostly žádosti o zahájení obžaloby proti prezidentovi. Většina z žalob poukazuje na možný trestný čin odpovědnosti v záležitostech týkajících se demokracie. Dosud bylo předloženo 48 žalob, z toho 41 jich bylo předloženo v období pandemie. Prezident je obžalován za nevhodné postupy při boji proti pandemii, podceňování důsledků nemoci a zatajování údajů o koronaviru (Valfré 2020). Bolsonaro hovořil 19. dubna na shromáždění v brazilském hlavním městě se stovkami příznivců. Shromáždili se, aby protestovali proti opatřením, které zavedli

guvernéri a starostové země kvůli koronavirusu. Demonstranti také vyzvali k uzavření brazilského kongresu a nejvyššího soudu a k obnovení nařízení AI-5, vydaného brazilskou vojenskou diktaturou v roce 1968. Takový krok by představoval jasné porušení ústavy. Bolsonaro následující den zvrátil svůj postoj a tvrdil, že je nakonec pro brazilskou demokracii a ústavu. Jednotliví guvernéri a starostové mají pravomoc přijímat svá vlastní opatření proti pandemii a Kongres je zcela nezávislý. Reakce ministra obrany ukazuje, že armáda chce mír a stabilitu tak, jak je zakotveno v ústavě. Nejvyšší soud zahájil 21. dubna vyšetřování protidemokratických protestů (Milz 2020). Brazílie se stala novým globálním epicentrem pandemie, s nejvyšší mírou přenosu nákazy na světě a zdravotnickým systémem, který je na pokraji kolapsu. Brazílie je rozvíjející se ekonomika a nemá dostatečně financovaný systém zdravotní péče. Bolsonarova administrativa se rozpadá. Sergio Moro, ministr spravedlnosti, na konci dubna rezignoval a obvinil prezidenta, že se pokoušel zasahovat do federální policie a vyvolal politickou krizi. Podle průzkumů veřejného mínění z 12. května 2020 klesla podpora pro Bolsonara na méně než 40 %. V Brazílii žije 800 000 domorodých obyvatel. Mnoho z nich žije v odlehlých částech amazonského deštného pralesa. Nyní se ocitají ohroženi pandemií. Joenia Wapichana, jediná domorodá členka kongresu v zemi, varovala, že izolace komunit a nedostatek zdravotních infrastruktur mohou být pro domorodé obyvatele katastrofou. Zhruba 11 milionů lidí žije ve favelách, chudinských čtvrtích. Zdravotní systémy v celé zemi jsou na pokraji kolapsu. Koronavirus pravděpodobně bude mít těžký ekonomický dopad. Předpokládá se, že se ekonomika v roce 2020 sníží o 5 %. Jednalo by se o nejhlubší recesi od roku 1900, tedy od roku, kdy se začaly vést záznamy. Vláda oznámila odhadovaný balíček ve výši 30 miliard dolarů pro ty, kteří nemohou pracovat. Dopad této krize je v Brazílii nepředvídatelný. Téměř po každé hospodářské krizi od návratu k demokracii následoval prudký politický posun (Nugent 2020).

Bolsonaro souhlasil s protesty, jejichž cílem je oslabit demokratické instituce. To vyvolalo pobouření napříč politickým spektrem. Jak lze vidět i na tomto případě, prezident odmítá demokratická pravidla. Dochází k obavám, že se země navrátí do diktatury. Fernando Henrique Cardoso, brazilský prezident v letech 1995 až 2002, uvedl, že pokud Bolsonaro podporuje protesty proti brazilské demokracii, čelí tato země závažné institucionální krizi. Další bývalý prezident, Luiz Inácio Lula da Silva, vyzval občany a politiky, aby zaujali naléhavý postoj proti tomuto autoritativnímu aktu (Phillips

2020). Státní guvernéři začali uzavírat podniky, aby zabránily šíření koronavirusu. Jejich opatření ale prezident Bolsonaro nepovažuje za vhodné. Podle něj ekonomika musí fungovat, protože si země nemůže dovolit vlnu nezaměstnanosti. Prezident i při eskalující krizi koronavirusu opakoval, že ekonomiku nelze obětovat kvůli opatřením pro veřejné zdraví. Podle brazilského federálního systému mají státní a městští úředníci pravomoc provádět regionální opatření. V březnu se Bolsonaroova vláda podílela na odvrácení krize. Uzavřela hranice, zakázala mezinárodní lety. Úsilí místních vlád se setkalo s kritikou shora. Bolsonaro nechce zavést karanténu. Povzbuzoval lidi, aby pokračovali v chození do práce. Sám se také na veřejnosti často pohyboval a setkával se s jeho příznivci. Bolsonaro také podpořil chlorochin⁸ jako lék proti koronavirusu. Sociální síť Twitter příspěvek později odstranila. Bolsonaro začal podnikat kroky k posílení ekonomiky a systému veřejného zdravotnictví. Zvýšil finanční prostředky na odstupné propuštěným pracovníkům. Podepsal zákon o poskytnutí tříměsíčních finančních prostředků chudým pracovníkům v zemi. Ministerstvo zdravotnictví také oznámilo, že přesune 5 milionů odborníků ve zdravotnictví do nejvíce postižených států, aby podpořili systém veřejné zdravotní péče. Propustil také ministra zdravotnictví. Luiz Henrique Mandetta, odstupující ministr, byl jedním z největších zastánců sociální izolace a podporoval rozhodnutí guvernérů o uzavření škol a podniků. Na tiskové konferenci Bolsonaro ocenil Mandettovu práci, ale trval na tom, že by se s ekonomikou a se zdravím mělo zacházet zvlášť. Bolsonaro jako prozatímního ministra zdravotnictví zvolil Eduarda Pazuela, vojenského generála, který nemá žádné vzdělání v medicíně ani v oblasti veřejného zdraví (Charner 2020).

Národní rada pro lidská práva, nezávislý orgán, který spadá pod ministerstvo žen, rodiny a lidských práv, identifikoval 36 porušení lidských práv. Kroky vlády Jaira Bolsonara, jako nařízení, vyhlášky a prozatímní opatření, umožnily porušování lidských práv v prvním roce jeho mandátu. Mezi porušení patří pozastavení agrární reformy, uvolňování použití pesticidů, zánik pozic pro prevenci a boj proti mučení-skupina nezávislých odborníků nezbytných pro odhalování mučení ve věznicích, a nařízení, které

---

⁸ Chlorochin není oficiálně registrován k léčbě koronavirusu. Jedná se pouze o experimentální léčbu. Použití chlorochinu je spojeno s více nežádoucími účinky. Randomizovaná studie provedená na pacientech v Brazílii musela být předčasně ukončena, protože ve skupině s vyšším dávkováním chlorochinu došlo ke zvýšení rizika fatálních srdečních arytmií a ke zvýšení mortality (Státní ústav pro kontrolu léčiv 2020).

umožňovalo souhrnnou deportaci přistěhovalců. Podle stanoviska rady měla opatření přijatá v prvním roce vliv na politiku boje proti nerovnosti a násilí a také na podporu vzdělávání a kultury. Ve vojenské diktatuře neexistovaly žádné instituce na ochranu lidských práv. V současnosti dochází k obavám o ochranu menšin. Od roku 1995 vláda začala bojovat proti otrocké práci pomocí inspekčních skupin a z otroctví bylo zachráněno 55 tisíc mužů a žen. Bolsonaro začal zpochybňovat výkonnost těchto skupin.

Vzdělávání je další oblastí, ve které je vláda kritizována za to, že nenavrhuje nové projekty, a pouze kritizuje současný systém (Portinari a Sassine 2019).

Přitom vzdělávání by mělo sloužit místo zbraní. Je neefektivní řešit násilí dalším násilím. Je potřeba změnit vzdělávací systém a zavést nové projekty. Z dlouhodobého hlediska je to nejefektivnějším řešením. Násilí je v Brazílii závažným problémem a bude rozebíráno ve třetí podkapitole. Do třetí podkapitoly týkající se násilí je možné zařadit také následující porušení ústavy, které se týká ozbrojených sil. Na ministerském zasedání v květnu Bolsonaro zmínil možnost intervence v zemi. Chtěl prosadit článek 142 ústavy. Bolsonaro chtěl požádat ozbrojené síly, aby zasáhly a obnovily pořádek v Brazílii. Článek 142 ústavy popisuje fungování ozbrojených sil. Článek neopravňuje k vojenskému zásahu. Vojenská intervence je porušením ústavního pořádku. Prezident může článek aktivovat v případě války s jinými zeměmi. Neposkytuje mu však právo do ozbrojených sil a jejich pravomocí zasahovat (Mori 2020).

4.2. Popírání legitimacy politických oponentů

Druhým zkoumaným znakem je popírání legitimacy politických oponentů. Prezident Bolsonaro a jeho vláda se snaží umlčet kritiky, ať už jde o politické odpůrce, soudce vyšetřující korupci, novináře, akademiky a členy občanské společnosti. Je varováno přede dvěma problémy – jakmile kritici a tisk mlčí, vlády mají absolutní kontrolu nad informacemi. A právní změny nejsou nutné pro to, aby se země stala volební autokracií

(Gortázar 2020). Bolsonaro nepopírá jen legitimitu politických oponentů, ale i ostatních členů společnosti. Tento znak se tedy prolíná se čtvrtým znakem, připraveností omezit občanské svobody odpůrců. Již v předvolební kampani se Bolsonaro zavázal k odstranění levicových politických nepřátel. Ve videu určeném pro jeho příznivce se zavázal využít prezidentského úřadu k zahájení útoku na jeho politické soupeře. Tisícům fanoušků, kteří se sešli v brazilském velkoměstě São Paulo oznámil, že jeho političtí soupeři buď odejdou do zámoří, nebo do vězení. Ve videu prohlásil, že obdobnou politickou čistku Brazílie ještě nezažila. Bývalý levicový prezident Lula da Silva by měl zůstat ve vězení, spolu s dalšími špičkovými politiky Dělnické strany. Na konci proslovu se zmínil o budování nového národa, který bude hlasem svobody. Členové levice se obávají, že Bolsonaro může Brazílii svést zpět k autoritářství (Phillips 2018). Bolsonaro odkazoval na politiky z Dělnické strany, kteří vládli státu po dvě desetiletí. Členy kritizoval a projevil zájem zbavit se opozice (Benites 2018). Po 580 dnech ve vězení se Lula da Silva dostal na svobodu. Původně byl odsouzen na 12 let ve vězení za korupci a praní peněz. Soudce odpovědný za výkon trestu přijal žádost od Nejvyššího federálního soudu. Bývalý prezident byl uvězněn od dubna 2018. Jeho vydání by mohlo výrazně změnit brazilskou politickou scénu. Lula nyní plánuje vést opozici vůči současnému prezidentovi (Ribeiro 2019). Bolsonaro na tuto situaci rychle zareagoval. Prohlásil, že nebude reagovat na zločince, kteří jsou v tuto chvíli svobodní. Uvedl, že Lula je sice na svobodě, ale všechny své zločiny si nese s sebou (Lis 2019). Bolsonaro pohrozil členům Dělnické strany a tvrdil, že budou vyhoštěni z vlasti. Jeho tvrzení bylo označováno za fašistické. Protikandidát Fernando Haddad z Dělnické strany nepřevzal odpovědnost za chyby strany. Mnoho Brazilců, kteří nebyli rozhodnutí koho volit, začali podporovat Bolsonara. Strategie Dělnické strany se příliš soustředila na bývalého prezidenta Lulu a příliš málo na přemýšlení o budoucnosti země a o vítězství v těchto volbách. Velká část brazilských voličů by hlasovala pro Dělnickou stranu, kdyby jinak zaměřila svou kampaň (Londoño, Darlington 2020). Brazilská federální policie uskutečnila několik operací zaměřených na politické odpůrce prezidenta Bolsonara. Operace vyvolala otázky týkající se využití federální policie pro politické účely. Guvernér státu Rio de Janeiro byl obviněn ze zpronevěřování peněz určených na boj proti pandemii koronavirů. Sergio Moro, tehdejší ministr spravedlnosti, prohlásil, že se prezident Bolsonaro snažil federální policii nepřiměřeně kontrolovat. Sergio Moro se stal známým poté, co poslal bývalého

levicového prezidenta Lulu da Silvu v roce 2018 do vězení. Poté přijal Bolsonarovo pozvání, aby sloužil jako ministr spravedlnosti. Moro řekl, že prezidentovy cíle jsou politické. Bolsonaro chtěl chránit své syny a politické spojence, kteří jsou cílem různých policejních vyšetřování (Martins 2020).

4.3. Tolerance a podpora násilí

Třetí podkapitola bude zkoumat podporu násilí a spojení s organizacemi, které používají násilí. Dále bude zkoumat, jestli dochází k podpoře minulého nedemokratického režimu v zemi, či jestli dochází k podpoře ostatních činů násilí jinde ve světě. Bolsonaro schvaluje politickou represi, ke které došlo během brazilské diktatury v letech 1964 až 1985. Bolsonaro obdivuje bývalou diktaturu a nařídil armádě dodržovat výročí převratu. V minulosti označoval vojenskou vládu za slavnou dobu brazilské historie. Jedinou chybou diktatury prý bylo to, že mučila, místo toho, aby zabíjela (France24 2019). Již při kandidatuře na prezidenta Jair Bolsonaro popřel, že 31. března 1964 došlo k vojenskému převratu. Stejný názor zastává i jeho syn, Eduardo Bolsonaro. K 46. výročí vojenského převratu v roce 2010 Jair Bolsonaro vystoupil na zasedání, aby vyzdvihl skutky diktatury. Období diktatury podle něj mělo být obdobím, ve kterém se lidé těšili plné svobodě a lidským právům. Uvedl, že se země stala 8. největší ekonomikou na světě, protože nedocházelo k rozsáhlé korupci a krádežím (Pedroso de Campos 2019). Bolsonaro vytvořil těsné spojení s armádou. Aktivní a bývalí vojenští funkcionáři v současné době zastávají 9 z 22 funkcí kabinetu a podporují Bolsonara, což by ho mohlo uchránit před obžalobou a odvoláním z funkce. Když se mimořádné události v oblasti veřejného zdraví překrývají s velmi nejistou politickou a ekonomickou situací a krizí, může to vést k humanitární krizi (Nugent 2020). Když bývalá chilská prezidentka Michelle Bacheletová, komisařka pro lidská práva v OSN, upozornila na situaci v Brazílii a porušování práv, Bolsonaro reagoval útokem na jejího otce, kterého

zabil chilský diktátor Augusto Pinochet⁹. Bolsonaro se bývalého diktátora zastával. Brazilské elity již v minulosti využívaly vlastenecké a antikolonialistické argumenty k ospravedlnění realizace zločinů či podvodů (Andrada 2019). Bolsonaro také veřejně chválil paraguayského diktátora Alfreda Stroessnera. Bolsonaro při projevu na hranici mezi Brazílií a Paraguají vzdal poctu generálovi Stroessnerovi. Bolsonaro odcestoval na hranici kvůli vodní elektrárně, kterou obě země sdílejí na řece Paraná. Ocenil diktátora, který v letech 1954 až 1989 ovládal Paraguay. Stroessner je zodpovědný za zatčení tisíců obyvatel a mučení (Carneri 2019). Prezident Bolsonaro také zpochybnil důvěryhodnost Komise pravdy, která vyšetřovala porušování lidských práv za vojenské diktatury. Naznačil, že vyšetřování bylo politicky ovlivněno levicí. Zpráva z roku 2014 zveřejněná Komisí pravdy zjistila, že v letech po převratu v roce 1964 bylo provedeno 434 atentátů a docházelo k mučení politických odpůrců. Amnestie z roku 1979 však poskytla imunitu těm, kteří byli odpovědní za zločiny v době nedemokratického režimu. Události z tohoto období tak zůstaly nevyřešeny. Bolsonaro hovořil s reportéry a odmítal pravdivost obsahu dokumentů. Komise se skládala ze sedmi lidí jmenovaných Dilmou Rousseffovou. Bolsonaro byl v době odvolání Rousseffové z úřadu kongresmanem a podpořil její odvolání. Když hlasoval pro obžalobu Dilmy Rousseffové v Kongresu, učinil tak na počest plukovníka Brilhante Ustra, který během diktatury Rousseffovou mučil (Goldstein 2019: 255-256). Násilí je v Brazílii vážným problémem. Počet úmrtí střelnou zbraní vzrostl o 6,8 % a dosahuje bezprecedentní úrovně. Podle studie měly zbraně v roce 2017 na svědomí více než 47 tisíc životů. Celkem bylo zabito téměř 66 tisíc lidí. V Riu de Janeiru došlo k nárůstu o 9,8 %. Podle údaje z Atlasu násilí z roku 2019, který vypracoval Institut pro aplikovaný ekonomický výzkum ¹⁰(Ipea) a Brazilské fórum pro veřejnou bezpečnost (FBSP) vzrostl počet zavražděných mezi roky 2016 až 2017 o 6,8 %. Téměř jeden milion Brazilců přišlo o život v důsledku střelby v letech 1980 až 2017. Toto číslo by bylo podle týmu z Atlasu násilí ještě větší, kdyby nedošlo ke schválení zákona o odzbrojení v roce 2003 (Saconi, Guerra 2019). Zákon o odzbrojení byl ale nahrazen novým zákonem, který mění nařízení o odzbrojení a usnadňuje držení zbraní. Zákon byl podepsán prezidentem Bolsonarem 15. ledna 2019. Nový zákon kontroly střelných

---

⁹ Augusto Pinochet byl vůdce chilské pravicové vojenské junty a později i prezident Chile v letech 1973 až 1990.

¹⁰ Institut je brazilskou vládní organizací, která se věnuje tematickým studiím a tvoří politiky.

zbraní zajišťuje, že všichni občané, kteří splňují minimální požadavky stanovené zákonem, mají právo vlastnit a mít střelné zbraně pro legitimní obranu nebo ochranu svého vlastního majetku. Při předchozí verzi zákona musela zúčastněná strana při podání žádosti o registraci prokázat skutečnou potřebu vlastnit zbraň, což umožňovalo vydávající agentuře licenci zamítnout. Rovněž došlo ke snížení minimálního věku pro nákup zbraní v zemi z 25 na 21 let. Zúčastněná strana musí doložit doklad o pobytu a zaměstnání, doložit technické a psychologické schopnosti pro používání zbraně. Schválená náhrada zákona také stanoví, že lidé, kteří reagují na policejní vyšetřování, trestní řízení nebo kteří jsou odsouzeni za neúmyslný trestný čin, si budou moci koupit a nosit střelnou zbraň. (Câmara dos Deputados 2019). Aby se zabránilo násilí v Brazílii, studie doporučuje investovat do mládeže a omezit přístup ke zbraním. V posledním desetiletí vzrostla míra vražd mládeže v Brazílii o 17 %. Téměř polovina celkových vražd v zemi v roce 2018 odpovídá úmrtí černochů ve věku mezi 15 a 29 lety. Ke snížení násilí je nutné rozšířit příležitosti pro mladé lidi prostřednictvím investic do vzdělávání a zaměstnatelnosti. Je potřeba čelit stereotypům identity a rasy. Důraz by se měl klást na regiony, kterým je veřejně pomáháno méně. Kromě toho se doporučuje omezit přístup ke střelným zbraním. Průzkum poukazuje na to, že černoši jsou 2,5krát častěji oběťmi vraždy než ostatní. Mezi lety 2006 a 2016 došlo k nárůstu vražd mezi černochy o 23,1 %. Ve studii se kromě rasové nerovnosti poukazuje také na socioekonomickou nerovnost. Vystavení násilí je větší v oblastech bez veřejných služeb, kde jsou přítomny skupiny organizovaného zločinu a snadná dostupnost střelných zbraní. Za každé 1% zvýšení počtu zbraní dochází ke zvýšení počtu vražd o 2 %. Návrhem pro řešení této situace je rozšíření sociálních a hospodářských politik, které posilují ochranu ohrožených mladých lidí. Rozšíření by se také týkalo programů, které podporují účast mladých lidí na podnikání (Nações Unidas 2020).

Otázka rasismu je v Brazílii dlouhodobým problémem. 89 % dotázaných Brazilců v celostátní studii souhlasilo s tím, že je jejich společnost rasistická, ale pouze 10 % respondentů připustilo, že oni sami jsou rasisté (Augusto dos Santos, Anya 2006: 32). V Brazílii jsou černoši diskriminováni a je větší pravděpodobnost, že budou zavražděni. Jsou diskriminováni podle své socioekonomické situace a barvy kůže. Cílem je odstranit předsudky a rasismus vytvořením nového zákona. Kromě obecného podvědomí je nezbytné vzdělání, které by mohlo zlepšit situaci v zemi (Governo de Mato Grosso 2014).

Bolsonaro obhajoval brazilský obchod s otroky (Watson 2020). Brazílie je země s největší populací černochoů mimo africký kontinent. Bolsonarův postoj vůči rasismu je v rozporu s názorem Brazílie. Existence rasismu je uznána v ústavě z roku 1988. Ústava z roku 1988 ve svém pátém článku definuje rasismus jako závažný trestný čin, který podléhá trestu odnětí svobody. Bolsonarova prohlášení nesou rasistické poselství proti černému a domorodému obyvatelstvu, jakož i proti Brazilcům z určitých oblastí země, zejména ze severovýchodu. Brazílie je známá jako země, kde existují různé rasy. Za vojenského režimu v Brazílii docházelo k popírání existence rasismu. Rasová kategorie byla odstraněna z národního sčítání lidu v 70. letech 20. století. Je to příkladem toho, jak hluboko toto popírání proběhlo v oficiálním národním diskurzu (Alfonso 2019: 34-39). Bolsonaro považuje černochoy za podřadnou rasu. Tvrdí, že chudoba, ve které žijí, je jejich problémem. Evokuje tedy myšlenku, že černoši nejsou vybaveni pro práci v rozvinuté společnosti. Tyto rasistické myšlenky jsou zakořeněny ve společnosti již od 20. let 20. století. Bolsonaro tvrdí, že rasismus v Brazílii je vzácností (Alfonso 2019: 43-44).

4.4. Přípravenost omezit občanské svobody

Podkapitola bude zkoumat podporu zákonů, které omezují občanské svobody. Bude zkoumáno, jestli dochází k právním nebo represivním opatřením vůči kritikům, občanské společnosti a médiím. Dále také, jestli dochází k podpoře represivních opatření, které byly provedeny v zemi v minulosti, nebo které byly provedeny v ostatních zemích. Bolsonaro během kampaně kritizoval média. Po nástupu do funkce se vyhýbal otevřeným tiskovým konferencím a upřednostňoval oznámení prostřednictvím sociálních sítí. Prezident a jeho příznivci se snaží média kontrolovat. Reportéři mají těžší přístup i k nejzákladnějším informacím od vládních zdrojů. Novináři v hlavním městě Brasílii měli omezený přístup na některá zasedání. Na institucionální úrovni se vláda snažila upravit zákon o svobodě informací tím, že prudce zvýšila počet úředníků, kteří mohou prohlašovat dokumenty za tajné nebo přísně tajné. Tuto pravomoc má jen

několik desítek vyšších úředníků ve vládě, armádě a diplomatickém sboru. Bolsonaro vláda se počet těchto úředníků snažila navýšit na více než tisíc. Návrh byl v Kongresu zamítnut. Jeho obhájci se ale bojí o snížení transparentnosti. (Downie 2019). Snahy o změnu byly sice zamítnuty, ale i tak je potřeba se obdobným pokusům o změny věnovat. Dochází také ke změnám v zahraniční politice. Jednou ze změn bylo sblížení a úzká spolupráce s administrativou Donalda Trumpa. Brazilská vláda sází na bilaterální alianci se Spojenými státy. Tato aliance ale nemusí mít budoucnost, jelikož vše závisí na výsledku nadcházejících amerických voleb na podzim roku 2020. Tato politika je vnímána jako riskantní, jelikož může vést k izolaci Brazílie (UOL 2019).

Bolsonaro je přezdíván jako „tropický Trump“. Vztahy mezi zeměmi jsou nejlepší, co kdy byly, díky přátelství prezidentů. Bolsonaro se v prezidentských volbách prezentoval proamericky, opakovaně prohlašoval, že chce mít s Trumpem úzký vztah. Představitelé Bílého domu vyjádřili optimismus, že Brazílie a Spojené státy, dvě z největších ekonomik na západní polokouli, budou schopny spolupracovat, navázat užší obchodní vztahy a řešit regionální problémy v Jižní Americe, včetně politické krize ve Venezuele. Bolsonaro se zavázal, že se obě země budou snažit bojovat proti *fake news*. Diskutovalo se také o budoucnosti Venezuely. Trump ocenil Bolsonara za brazilskou humanitární pomoc Venezuele a podporu Juana Guaida, samozvaného prozatímního prezidenta. Na otázku možnosti připojení se k USA v rámci případné vojenské akce proti Venezuele Bolsonaro odmítl odpovědět. Část brazilského obyvatelstva byla znepokojena poté, co Bolsonaro chválil plán Trumpovy správy postavit zeď podél mexické hranice. Dále se také přiklonil k názoru, že většina přistěhovalců, kteří míří do Spojených států, nemá dobré úmysly. Brazílie pracuje na zlepšení vztahů se Spojenými státy. Ze strany Brazílie došlo ke zrušení vízových omezení vůči občanům USA (Shear, Haberman 2019). Posilování vztahů mezi zeměmi může přinést výhody, jako dříve zmíněné zrušení vízové povinnosti. Brazílie by se ale měla také zaměřit na posilování vztahů s ostatními zeměmi, zejména s okolními státy a členy organizací, jako například Mercosur.

Bolsonaro kritizoval kandidáty ve volbách v sousedních zemích, zejména v Argentině. Brazilská vláda silně oponuje vůči režimu Nicolase Madura ve Venezuele a také vůči režimu na Kubě. Bolsonaro ale také posílil spojenectví s ostatními konzervativními nebo nacionalistickými vůdci. Jako příklad lze uvést Benjamin Netanyahu v Izraeli, Viktor Orbán v Maďarsku a Matteo Salvini v Itálii. Do této

podkapitoly lze zahrnout i prezidentův postoj vůči Argentině. Bolsonaro se přímo vyjádřil k volbám v Argentině, kdy hájil kandidaturu Mauricia Macriho a kritizoval jeho protivníka Alberta Fernández, levicového politika. Bolsonaro prohlásil, že Argentina by mohla skončit jako Venezuela, v případě že Fernández vyhraje (UOL 2019). Brazílie je hlavním obchodním partnerem Argentiny, ale vztahy mezi zeměmi jsou po volbě nového argentinského prezidenta Alberta Fernández¹¹ napjaté. Prezident Bolsonaro zastává odlišnou ideologii. Po potvrzení vítězství Fernández Bolsonaro řekl, že Argentina učinila špatnou volbu. Také se nezúčastnil inaugurace, na ní byl zastoupen viceprezidentem. Argentina a Brazílie mají historicky silné obchodní, kulturní a politické vztahy (Exame 2019b). Bolsonaro uvažoval o vyloučení Argentiny z Mercosuru. Rozhodoval se podle toho, jakým směrem bude argentinská politika směřovat (Mercopress 2019). Argentinský ministr zahraničí uvedl, že země zaujme pragmatický a realistický postoj v bilaterálních vztazích s Brazílií. Ve společném prohlášení obě země potvrdily svůj závazek podpořit oblast bezpečnosti a bojovat proti organizovanému zločinu. Mercosur musí dosáhnout dohody o volném obchodu s ostatními zeměmi. Argentina si chce v rámci Mercosuru zachovat otevřený přístup a pokusit se nebýt překážkou v dosažení dohody (Rovaroto 2020). Možnosti pro spojení vytvořené Bolsonarem přinesly také výhody, jako je podpora Spojených států pro vstup Brazílie do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (UOL 2019). Brazílie není členskou ekonomikou, ale s OECD spolupracuje. V roce 1998 Rada OECD¹² na žádost brazilských orgánů zřídila specifický program. Od té doby je Brazílie aktivním partnerem OECD. Rada OECD přijala v roce 2007 usnesení k posílení spolupráce s Brazílií, jakož i s Čínou, Indií, Indonésií a Jižní Afrikou. Zapojení je odlišné od přistoupení do organizace, ale v budoucnu může vést ke členství. Brazílie má příležitost diskutovat o hlavních politických otázkách. Brazílie se stala hlavním aktérem v globalizované politice (OECD 2019). Prezident také kritizuje politické organizace a zamezuje ratifikaci dohod. Jako nejvýznamnější příklad lze uvést obchodní dohodu EU-Mercosur, která byla vyhlášena v červnu 2019 po 20 letech vyjednávání. O několik týdnů později ale došlo k šíření požárů v amazonském pralese. Mercosur je obchodní blok, který zahrnuje Argentinu, Brazílii, Paraguay a

---

¹¹ Alberto Fernández vyhrál volby v roce 2019. Obdržel 48 % hlasů. Druhý kandidát, Mauricio Macri, obdržel 40,5 % hlasů (González 2019).

¹² Rada OECD je nejvyšším orgánem organizace a je tvořena velvyslanci členských zemí.

Uruguay. Členství Venezuely je od roku 2016 pozastaveno. Pokud by došlo k ratifikaci dohody, byla by to největší obchodní dohoda jak pro EU, tak pro Mercosur z hlediska počtu obyvatel (Stone 2019). Již v roce 1995 došlo k podpisu rámcové dohody o mezuregionální spolupráci. V roce 1999 začalo jednání o nastavení cílů dohody. Jednalo se o vzájemnou spolupráci v oblasti obchodu a politiky. Mezi rokem 2000 až 2004 docházelo k negociační fázi. Zúčastněné strany se ale nedohodly na finální podobě dohody. V roce 2010 se znovu spustila jednání a začala druhá negociační fáze. Opět ale nedošlo k dohodě. V květnu 2016 započala třetí negociační fáze. Obchodní dohoda EU-Mercosur byla vyhlášena v červnu 2019 po 20 letech vyjednávání (Ministério das Relações Exteriores 2019). Francie chce zablokovat obchodní dohodu s Brazílií a jejími sousedy. Důvodem je přístup Brazílie k rozsáhlým požárům v amazonském deštném pralese. Bolsonaro byl po celém světě kritizován za jeho reakci na požáry. Brazílské středisko pro výzkum vesmíru v roce 2019 detekovalo nárůst požárů o 84 % oproti roku 2018. Prezident Bolsonaro uvedl, že Brazílie s požáry nemůže bojovat. Amazonský deštný prales je největším deštným pralesem na světě. Je životně důležitým úložištěm uhlíku a klíčovou zbraní v boji proti změně klimatu. Irský premiér Leo Varadkar také naznačil, že by se Irsko mohlo pokusit dohodu blokovat. Uvedl, že Brazílie musí splňovat své závazky v oblasti životního prostředí. Irsko i Francie by potřebovaly podporu ostatních členských států pro vytvoření menšiny a vetování dohody. Emmanuel Macron obvinil Bolsonara z lži nad jeho postojem ke změně klimatu. Bolsonaro prezidenta Macrona zkritizoval a uvedl, že se Macron pouze snaží o osobní politické zisky a jeho myšlení je kolonialistické. Bolsonaro naopak obdržel chválu od Donalda Trumpa, který oznámil, že nabídne pomoc při řešení požárů deštného pralesa (Stone 2019).

Poslanci v Rakousku se později připojili k Francii a Irsku. Dohodu chtějí odmítnout, pokud Brazílie neučiní více kroků pro omezení požárů v amazonském deštném pralese. Kromě jedné parlamentní strany v Rakousku všechny ostatní obchodní dohodu v parlamentním podvýboru odmítly. Bez podpory každé vlády v EU nemůže dohoda mezi Mercosurem a EU projít (BBC 2019). S tímto tématem je spojená i Pařížská dohoda. Brazílie je sedmým největším národním producentem skleníkových plynů v důsledku odlesňování, zejména v Amazonii. V rámci Pařížské dohody z roku 2015 se Brazílie zavázala snížit do roku 2035 37 % emisí uhlíku. Politika Jaira Bolsonara však tyto cíle vystavuje vážným rizikům. Nárůst rozsáhlých požárů v Brazílii ukázal, že země neplní

cíle dohody. Do dohody také spadá nulové nelegální odlesňování do roku 2030. Bolsonaro veřejně vyjadřuje nesouhlas s mnoha stávajícími politikami v oblasti klimatu. Prezident s jeho administrativou prosazují otevření domorodých rezervací a chráněných oblastí pro těžbu a zemědělství, což je v rozporu s ústavou. Hlavní výzvou je, zda mezinárodní společnosti a globální spotřebitelé budou vyvíjet tlak na Brazílii, aby dodržovala své sliby prostřednictvím sankcí (Mendonça 2019). Vše bude záležet na politickém scénáři a vývoji situace v zemi. Protiústavní kroky by se daly zařadit i do prvního znaku, odmítání demokratických pravidel, ale zároveň dochází k prolínání s připraveností omezit občanské svobody.

Brazilská vláda byla obviněna z cenzury poté, co zastavila zveřejňování svého celkového počtu případů a úmrtí na koronavirus. Zaměstnanci ministerstva zdravotnictví řekli místním médiím, že tento krok nařídil sám prezident. Brazílie má v současnosti druhý nejvyšší počet případů koronaviru na světě. Tento krok byl široce kritizován napříč brazilskou společností. Lékaři, lékařské asociace a guvernéři států nazvali tento krok pokusem o kontrolu informací. Federální státní zástupci začali tento krok vyšetřovat. Odvolávají se na brazilskou ústavu a zákon o svobodě informací (Phillips 2020). I při pandemii prezident diskredituje novináře, kteří se snaží informovat veřejnost. Bolsonaro podepsal prozatímní opatření¹³, které pozastavuje lhůty pro veřejné orgány a instituce. Ty by nemohly žádat o informace. Opatření by změnilo zákon o přístupu k informacím z roku 2011, který zaručuje přístup k místním, státním a federálním vládním záznamům. Podle Výboru pro ochranu novinářů bylo v Brazílii za posledních deset let zabito 25 novinářů. V roce 2019 měla Brazílie 15 nevyřešených vražd novinářů. Novinářky¹⁴ byly předmětem sexuálních útoků a zesměšňování na internetu. Podle průzkumu Národní federace novinářů (Fenaj) byl prezident zodpovědný za 60 % útoků na novináře zaznamenaných v roce 2019 (Paixão 2020).

---

¹³ Prozatímní opatření č. 928 bylo zavedeno 23. března 2020. Stanovuje opatření při řešení mimořádných událostí v oblasti veřejného zdraví (Presidência da República 2020).

¹⁴ Jako je například Patrícia Mello Campos, novinářka pro brazilský deník Folha de São Paulo.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat režim v Brazílii pod vedením prezidenta Bolsonara a zjistit, jaké znaky hybridního režimu Brazílie vykazuje. Slabá demokratická tradice a dvě desetiletí vojenské vlády způsobily v Brazílii problémy s upevněním demokracie. Historicky byla vyvolána silná exekutiva a vícestranický roztříštěný systém. Za levicových vlád již docházelo k ekonomickým a sociálním problémům. Spolu s korupcí tyto problémy snížily důvěryhodnost levicových vlád. Prezident Bolsonaro se dostal do úřadu také díky slabým protikandidátům, jelikož bývalý prezident Lula da Silva byl zbaven pravomoci kandidovat.

Autoři Levitsky a Ziblatt zmiňovali, že pokud populista vyhraje, často dochází k útokům na demokratické instituce. Tento jev lze momentálně pozorovat v Brazílii pod vedením prezidenta Bolsonara. Prezident Bolsonaro útočí na demokratické instituce. Prezidentskou funkci vykonává teprve rok a půl, za tu dobu nicméně došlo k mnoha nedemokratickým zásahům. K úpadku demokracie dochází postupně a pomalu. Autoritářské znaky vykazoval Bolsonaro již v předvolební rétorice. Dochází k přijetí zákonů pod záštitou, že sledují legitimní, veřejný cíl. K ospravedlnění antidemokratických opatření používají osobnosti s autoritářskými sklony krize. I na případu Brazílie pod vedením prezidenta Bolsonara se ukazuje, že prezident krize využívá. Krize, s kterými se Brazílie potýkala, pomohly současnému prezidentovi k získání funkce. Nyní se ale situace v zemi zhoršuje. Od počátku pandemie koronaviru dochází ze strany prezidenta k většímu porušování demokratických pravidel. Za tuto dobu je také zaznamenán největší počet obžalob. Prezident se více spoléhá na armádu a obklopuje se jí. Do funkcí ministrů jmenuje vojenské důstojníky. Na počátku pandemie zvolil do funkce ministra zdravotnictví vojenského generála, který nemá potřebné vzdělání v oboru. Snaží se také ovládat federální policii a využívá ji pro politické účely, jelikož se snaží ochránit syny a politické spojence, kteří jsou cílem policejního vyšetřování.

Výzkum ukázal, že Brazílie pod vedením prezidenta Bolsonara vykazuje všechny čtyři znaky hybridního režimu. V zemi dochází k odmítání demokratických pravidel a k porušování lidských práv. Dochází k pokusům o změnu ústavy, prezident zavádí

prozatímní opatření, které omezují přístup k informacím. Porušováním práv domorodého obyvatelstva dochází k porušování ústavy. Došlo ke snaze porušit ústavu a využít ozbrojené síly, aby zasáhly a obnovily pořádek v Brazílii. Vyskytuje se fenomén nepotismu. Objevují se nedemokratické návrhy, jako uzavření Kongresu a Nejvyššího soudu. Dochází ke snahám umlčet politické odpůrce, soudce, novináře, akademiky a členy občanské společnosti. Prezident také vyjádřil snahu o odstranění levicových politických soupeřů. Prezident schvaluje diktaturu a popírá vojenský převrat, který se stal v Brazílii v roce 1964. Má těsné spojení s armádou, do funkcí ministrů dosazuje aktivní či bývalé vojenské funkcionáře. Zastává se i bývalých diktátorů v jiných zemích, jako například chilského diktátora Augusta Pinocheta a paraguayského diktátora Alfreda Stroessnera. Prezident kritizuje média a snaží se o jejich kontrolu a cenzuru. Omezuje přístup k informacím. Snaží se o změny v mezinárodních organizacích, jako například v organizaci Mercosur, kdy uvažoval o vyloučení Argentiny. Prezident také porušuje Pařížskou dohodu. Přístup Brazílie k požárům v amazonském deštném pralese vedl k blokování obchodní dohody mezi Evropskou unií a Mercosurem, která se vyjednávala 20 let. Prezident podporuje konzervativní a nacionalistické vůdce, kteří provádějí represivní opatření, jako například Viktora Orbána v Maďarsku.

Bolsonaro splňuje znaky vůdce s autoritářskými tendencemi podle teorie od Levitského a Ziblatta. Krize v zemi mu pomohla k vítězství, ale současná krize související s pandemií koronaviru ještě více poukazuje na prezidentovy autoritářské tendence a snižuje jeho volební podporu. Brazílie opakuje svou historii, jelikož se nevyřádala s minulostí. Prezident je ale stále vázán institucemi. Za diktatury byla v Brazílii špatná situace ohledně lidských práv, ekonomika ale po většinu období prosperovala. V současnosti také dochází k porušování lidských práv, ale očekává se největší ekonomická krize. Prezident se snaží ekonomiku zachránit, ale nerespektuje opatření při pandemii. Jeho jednání vede ke snižování jeho volební podpory, legitimita režimu klesá. Práce dává prostor pro další výzkum, který by se mohl zaměřit na kvalitu institucí v zemi, či na ekonomický program vlády pro řešení současné krize. Je důležité sledovat, jak krize ovlivní zemi a její politické směřování.

Seznam pramenů a literatury

Literatura

Alfonso, Daniel. 2019. „Bolsonaro’s take on the ‘absence of racism’ in Brazil.“ *Institute of Race Relations* 61, č.3, 33–49.

Augusto dos Santos, Sales and Anya, Obianuju. 2006. „Who Is Black in Brazil? A Timely or a False Question in Brazilian Race Relations in the Era of Affirmative Action?“ *Latin American Perspectives* 33, č. 4, 30-48.

Bílek, Jaroslav. 2015. „Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů.“ *Středoevropské politické studie* 17, č.2, 212-233.

Carothers, Thomas. 2006. “The Backlash against Democracy Promotion,” *Foreign Affairs* 85, č. 2, 55-68.

Cassani, Andrea. 2012. „Hybrid what? The contemporary debate on hybrid regimes and the identity question.“ Università Roma Tre – Facoltà di Scienze Politiche Roma.

Diamond, Larry. 2002. „Thinking About Hybrid Regimes.“ *Journal of Democracy* 13, č. 2, 21-35.

Ekman, Joakim. 2009. “Political Participation and Regime Stability: A Framework for Analyzing Hybrid Regimes.“ *International Political Science Review* 30, č.1, 7–31.

Goldstein, Ariel Alejandro. 2019. “The New Far-Right in Brazil and the Construction of a Right-Wing Order.” *Latin American Perspectives* 46, č.4, 245-262.

Hagopian, Frances. 1990. “Democracy by undemocratic means? Elites, Political Pacts, and Regime Transition in Brazil.” *Comparative Political Studies* 23, č.2, 147-170.

Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír; Šedo, Jakub. 2011. *Politické systémy*. Brno: Barrister & Principal.

Holzer, Jan a Balík, Stanislav. 2007. *Postkomunistické nedemokratické režimy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Hunter, Wendy a Power, Timothy. 2019. „Bolsonaro and Brazil’s Illiberal Backlash.“ *Journal of Democracy* 30, č.1, 68-82.

Klíma, Jan. 2011. *Dějiny Brazílie*. Praha: Lidové noviny.

Levitsky, Steven a Ziblatt, Daniel. 2018. *How democracies die*. Crown.

Linz, José Juan. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publishers.

Menocal, Alina Rocha; Fritz, Verena; Rakner, Lise. 2008. „Hybrid regimes and the challenges of deepening and sustaining democracy in developing countries.“ *South African Journal of International Affairs* 15, č. 1, 29-40.

Møller, Jørgen a Skaaning, Svend-Erik. 2013. *Democracy and Democratization in Comparative Perspective: Conceptions, conjunctures, causes, and consequences*. Routledge. London and New York.

O’Donnell, Guillermo. 1994. „Delegative Democracy.“ *Journal of Democracy* 5, č.1, 55–69.

Wigell, Mikael. 2008. “Mapping Hybrid Regimes: Regime Types and Concepts in Comparative Politics.“ *Democratization* 15, č.2, 230-250.

Zakaria, Fareed (1997): „The Rise of Illiberal Democracy.“ *Foreign Affairs* 76, č.6, 22–43.

Internetové zdroje

Almeida, Amanda, Portinari, Natália a Mendes, Adriana. 2019. *Indicação de Eduardo Bolsonaro à embaixada seria nepotismo, diz Consultoria do Senado*. Dostupné na: <https://oglobo.globo.com/mundo/indicacao-de-eduardo-bolsonaro-embaixada-seria-nepotismo-diz-consultoria-do-senado-23884688> (12.4. 2020).

Amnesty International. 2019. *Brazil: Bolsonaro administration is transforming anti-human-rights rhetoric into action*. Dostupné na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/05/brazil-bolsonaro-anti-human-rights-rhetoric/> (12. 4. 2020).

Andrada, Alexandre. 2019. *Bolsonaro apela ao nacionalismo para encobrir seus crimes - mesma desculpa usada por ditadores*. Dostupné na: <https://theintercept.com/2019/09/06/bolsonaro-apela-ao-nacionalismo-para-encobrir-seus-crimes-mesma-desculpa-usada-por-ditadores/> (11. 4. 2020).

BBC. 2018. *Bolsonaro presidente: A surpreendente trajetória de político do baixo clero ao Palácio do Planalto*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/portuguese/brasil-45778959> (12. 4. 2020).

BBC. 2019. *Austria blocks EU-Mercosur trade deal with South America*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-49753210> (12. 4. 2020).

Benites, Afonso. 2018. *Bolsonaro ameaça oponentes e ataca legitimidade da disputa eleitoral pelo Planalto*. Dostupné na: https://brasil.elpais.com/brasil/2018/09/06/politica/1536190564_625684.html (21.6. 2020).

Câmara dos Deputados. 2019. *Estatuto de Controle de Armas de Fogo*. Dostupné na: <https://www.camara.leg.br/internet/agencia/infograficos-html5/estatuto-de-controle-de-armas-de-fogo/index.html> (12. 4. 2020).

Charner, Flora. 2020. *What Bolsonaro said as Brazil's coronavirus cases climbed*. Dostupné na: <https://edition.cnn.com/2020/05/27/americas/coronavirus-brazil-bolsonaro-timeline-intl/index.html> (8.6. 2020).

Carneri, Santi. 2019. *Bolsonaro elogia ditador paraguaio Alfredo Stroessner em público*. Dostupné na: https://brasil.elpais.com/brasil/2019/02/26/internacional/1551213499_127441.html (8. 6. 2020).

Carvalho, Daniel. 2020. *Eu sou a Constituição, diz Bolsonaro ao defender democracia e liberdade um dia após ato pró-golpe militar*. Dostupné na: <https://www1.folha.uol.com.br/poder/2020/04/democracia-e-liberdade-acima-de-tudo-diz-bolsonaro-apos-participar-de-ato-pro-golpe.shtml> (8.6. 2020).

Carvalho, Laura. 2020. *Como a economia brasileira ajudou a eleger Bolsonaro?* Dostupné na: <https://blogs.lse.ac.uk/latamcaribbean/2020/01/15/como-a-economia-brasileira-ajudou-a-eleger-bolsonaro/> (12. 4. 2020).

Child, David. 2019. *Who is Jair Bolsonaro, Brazil's new far-right president?* Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/jair-bolsonaro-brazil-presidential-candidate-181007020716337.html> (12. 4. 2020).

Downie, Andrew. 2019. *Bolsonaro is making Brazilian journalists' jobs more difficult*. Dostupné na: <https://cpj.org/blog/2019/03/bolsonaro-is-making-brazilian-journalists-jobs-mor.php> (12. 4. 2020).

Educa Mais Brasil. 2018. *Constituição de 1988*. Dostupné na: <https://www.educamaisbrasil.com.br/enem/historia/constituicao-de-1988>

Exame. 2019a. *Morte durante operação é sinal de que policial trabalha, diz Bolsonaro*. Dostupné na: <https://exame.abril.com.br/brasil/morte-em-operacao-e-sinal-de-que-policial-trabalha-diz-bolsonaro/> (12. 4. 2020).

Exame. 2019b. *Brasil e Argentina estabelecem „linha direita“ nas relações comerciais*. Dostupné na: <https://exame.abril.com.br/economia/brasil-e-argentina-estabelecem-linha-direta-nas-relacoes-comerciais/> (12. 4. 2020).

Filho, João. 2019. *Novo projeto de poder de Bolsonaro, a Aliança pelo Brasil é o primeiro partido neofascista do país*. Dostupné na: <https://theintercept.com/2019/11/17/alianca-pelo-brasil-bolsonaro-neofascista/> (12. 4. 2020).

Foggin, Sophie. 2019. *In Brazil, Dictatorship-Era Wounds Never Really Healed. Then Came Bolsonaro*. Dostupné na: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/27955/in-brazil-dictatorship-era-wounds-never-really-healed-then-came-bolsonaro> (11.4. 2020).

France24. 2019. *Brazil's Bolsonaro makes waves with dictatorship remarks*. Dostupné na: <https://www.france24.com/en/20190731-brazils-bolsonaro-makes-waves-with-dictatorship-remarks> (11. 4. 2020).

G1. 2018. *Jair Bolsonaro: as promessas do candidato do PSL à Presidência*. Dostupné na: <https://g1.globo.com/politica/eleicoes/2018/noticia/2018/10/11/jair-bolsonaro-as-promessas-do-candidato-do-psl-a-presidencia.ghtml> (26. 3. 2020).

González, Enric. 2019. *Alberto Fernández se impone a Mauricio Macri y será el próximo presidente de Argentina*. Dostupné na: https://elpais.com/internacional/2019/10/27/actualidad/1572188885_484061.html (28. 4. 2020).

Gortázar, Naiara. 2020. *Bolsonaro acelera deterioração da democracia no Brasil*. Dostupné na: https://brasil.elpais.com/brasil/2020/01/12/politica/1578841564_993293.html (11. 4. 2020).

Governo de Mato Grosso. 2014. *A permanência do racismo na sociedade brasileira*.

Dostupné na: <https://www.detran.mt.gov.br/web/seduc/-/a-permanencia-do-racismo-na-sociedade-brasilei-1> (12. 4. 2020).

Kaiser, Anna Jean. 2019. *Call for students to film 'biased' teachers brings Brazil's culture wars to classroom*. Dostupné na:

<https://www.theguardian.com/world/2019/may/03/brazil-schools-teachers-indoctrination-jair-bolsonaro> (26.3. 2020).

Lis, Laís. 2019. *Bolsonaro chama Lula de 'canalha' e diz que não responderá a 'criminosos que por ora estão soltos'*. Dostupné na:

<https://g1.globo.com/politica/noticia/2019/11/09/bolsonaro-ataca-lula-um-dia-apos-petista-deixar-a-prisao.ghtml> (12. 4. 2020).

Londoño, Ernesto a Darlington, Shasta. 2018. *Jair Bolsonaro Wins Brazil's Presidency, in a Shift to the Far Right*. Dostupné na:

<https://www.nytimes.com/2018/10/28/world/americas/jair-bolsonaro-brazil-election.html> (21.6. 2020).

Martins, Rafael Moro. 2020. *After a fight over control of Brazil's federal police, raids target Bolsonaro's political rivals*. Dostupné na:

<https://theintercept.com/2020/05/31/police-raids-bolsonaro-political-moro/> (21.6. 2020).

Mendonça, Elisângela. 2019. *Bolsonaro's Brazil unlikely to achieve Paris Agreement goals: experts*. Dostupné na: <https://news.mongabay.com/2019/09/bolsonaros-brazil-unlikely-to-achieve-paris-agreement-goals-experts/> (26.3. 2020).

Mercopress. 2019. *Bolsonaro hints Argentine might need to leave Mercosur*. Dostupné na: <https://en.mercopress.com/2019/10/28/bolsonaro-hints-argentine-might-need-to-leave-mercosur> (26.3. 2020).

Milz, Thomas. 2020. *Brazilian President Bolsonaro sides with anti-democracy protesters*. Dostupné na: <https://www.dw.com/en/brazilian-president-bolsonaro-sides-with-anti-democracy-protesters/a-53235241> (8.6. 2020).

Ministério da Cidadania. 2020. *Bolsa Família*. Dostupné na:

<https://www.desenvolvimentosocial.gov.br/servicos/bolsa-familia> (1.5. 2020).

Ministério das Relações Exteriores. 2019. *Acordo de Associação Mercosul-União Europeia*. Disponível na: <http://www.itamaraty.gov.br/pt-BR/aviso-as-redacoes/20583-acordo-de-associacao-mercosul-uniao-europeia> (13. 4. 2020).

Mori, Letícia. 2020. *O que é o artigo 142 da Constituição, que Bolsonaro citou por intervenção das Forças Armadas*. Disponível na: <https://www.bbc.com/portuguese/brasil-52857654> (8. 6. 2020).

Nações Unidas. 2020. *Para prevenir violência no Brasil, estudo recomenda investir em jovens e reduzir acesso a armas*. Disponível na: <https://nacoesunidas.org/para-prevenir-violencia-no-brasil-estudo-recomenda-investir-em-jovens-e-reduzir-acesso-a-armas/> (11. 4. 2020).

Nugent, Ciara. 2020. *Brazil Is Starting to Lose the Fight Against Coronavirus-and Its President Is Looking the Other Way*. Disponível na: <https://time.com/5840208/brazil-coronavirus/> (8.6. 2020).

OECD. 2019. *Brazil and the OECD*. Disponível na: <https://www.oecd.org/brazil/brazil-and-oecd.htm> (12. 4. 2020).

Oliveira, Marcelo. 2019. *Gestão Bolsonaro violou 36 vezes programa de direitos humanos, diz conselho*. Disponível na: <https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2019/12/12/gestao-bolsonaro-violou-36-vezes-programa-de-direitos-humanos-diz-conselho.htm> (12. 4. 2020).

Paixão, Mayara. 2020. *Attacks on Brazilian Press Increase Under Bolsonaro*. Disponível na: <https://nacla.org/news/2020/04/01/attacks-brazilian-press-increase-under-bolsonaro> (10.6. 2020).

Pedroso de Campos, João. 2019. *Doze veze sem que Bolsonaro e seus filhos exaltaram e acenaram á ditadura*. Disponível na: <https://veja.abril.com.br/politica/doze-vezes-em-que-bolsonaro-e-seus-filhos-exaltaram-e-acenaram-a-ditadura/> (26.3. 2020).

Pennafort, Roberta. 2018. *Bolsonaro afirma que 'somos escravos da Constituição'*. Dostupné na: <https://www.terra.com.br/noticias/eleicoes/bolsonaro-diz-que-somos-escravos-da-constituicao-e-tentara-mudancas-via-emendas,60e1c7823885cf42637ba6be22e3942cuha39dy2.html> (11. 4. 2020).

Phillips, Dom. 2020. *Brazil stops releasing Covid-19 death toll and wipes data from official site*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/07/brazil-stops-releasing-covid-19-death-toll-and-wipes-data-from-official-site> (9.6. 2020).

Phillips, Tom. 2018. *Brazil's Jair Bolsonaro threatens purge of leftwing 'outlaws'*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/22/brazils-jair-bolsonaro-says-he-would-put-army-on-streets-to-fight> (12. 4. 2020).

Phillips, Tom. 2020. *Outrage as Jair Bolsonaro appears to endorse Brazil anti-democracy protests*. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/26/jair-bolsonaro-brazil-anti-democracy-protests> (8.6. 2020).

Portinari, Natália a Sassine, Vinicius. 2019. *Ações do governo Bolsonaro violaram direitos humanos, aponta mapeamento*. Dostupné na: <https://epoca.globo.com/sociedade/acoes-do-governo-bolsonaro-violaram-direitos-humanos-aponta-mapeamento-24151190> (11. 4. 2020).

Presidência da República. 2020. *Medida Provisória Nº 928, de 23 de Março de 2020*. Dostupné na: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2019-2022/2020/Mpv/mpv928.htm (9.6. 2020).

Ribeiro, João. 2019. *Lula da Silva sai da prisão para liderar a oposição a Bolsonaro*. Dostupné na: <https://www.publico.pt/2019/11/08/mundo/noticia/supremo-tribunal-deixa-lula-silva-pe-prisao-1893068> (12. 4. 2020).

Rovaroto, Isabela. 2020. *Argentina adotará relação pragmática com o Brasil, diz chanceler*. Dostupné na: <https://exame.abril.com.br/mundo/argentina-adotara-relacao-pragmatica-com-o-brasil-diz-chanceler/> (12. 4. 2020).

Saconi, João a Guerra, Rayanderson. 2019. *Atlas da Violencia 2019: numero de mortos por armas de fogo cresce 6,8 % e atinge patamar inédito*. Dostupné na: <https://oglobo.globo.com/brasil/atlas-da-violencia-2019-numero-de-mortos-por-armas-de-fogo-cresce-68-atinge-patamar-inedito-23718281> (12. 4. 2020).

Senado Federal. 1988. *Constituição Federal*. Dostupné na: https://www.senado.leg.br/atividade/const/con1988/CON1988_05.10.1988/CON1988.asp (26. 3. 2020).

Serbin, Kenneth. 2019. *The Ghosts of Brazil's Military Dictatorship*. Dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/brazil/2019-01-01/ghosts-brazils-military-dictatorship> (26.3. 2020).

Shear, Michael a Haberman, Maggie. 2019. *For Trump, Brazil's President Is Like Looking in the Mirror*. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2019/03/19/us/politics/bolsonaro-trump.html> (12. 4. 2020).

Soares, Olavo. 2020. *O que o futuro reserva ao Aliança pelo Brasil? Apoiadores retomam mobilização*. Dostupné na: <https://www.gazetadopovo.com.br/republica/alianca-pelo-brasil-partido-bolsonaro-futuro/> (21.6. 2020).

Státní ústav pro kontrolu léčiv. 2020. *Přehled hodnocených léčiv na nemoc COVID-19*. Dostupné na: <http://www.sukl.cz/sukl/prehled-hodnocenych-leciv-na-nemoc-covid-19> (10.6. 2020).

Stone, Jon. 2019. *Emmanuel Macron says he will block EU trade deal with Brazil over Amazon forest fires*. Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/macron-amazon-forest-fires-veto-mercosur-eu-trade-deal-brazil-a9076181.html> (12. 4. 2020).

UOL. 2019. *Amazônia, discurso na ONU, lealdade a Trump: Os riscos da política externa de Jair Bolsonaro*. Dostupné na: <https://noticias.uol.com.br/ultimas-noticias/bbc/2019/10/08/amazonia-discurso-na-onu-lealdade-a-trump-os-riscos-da-politica-externa-de-jair-bolsonaro.htm> (12. 4. 2020).

Valfré, Vinícius. 2020. *Conheça todos os pedidos de impeachment contra Bolsonaro*. Dostupné na: <https://www.estadao.com.br/infograficos/politica,conheca-todos-os-pedidos-de-impeachment-contra-bolsonaro,1101544> (21.6. 2020).

Watson, Katy. 2020. *The racism denier in charge of defending black rights in Brazil*. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-51501111> (12. 4. 2020).